

IZVADAK IZ KRONIKE ZADARSKOGA PLEMIĆA
ŠIMUNA CEDULINA (16. ST.) – NAJSTARIJI OPIS
POLARNE SVJETLOSTI NA HRVATSKOME PODRUČJU
I NAJSTARIJE OPAŽANJE I ZAPIS O POJAVI
VELIKOGA KOMETA (C/1577 V1)?

Zdenko DUNDOVIĆ

Teološko-katehetski odjel Sveučilišta u Zadru

Zadar, Hrvatska

Dragan ROŠA

Zvezdarnica Zagreb – Zagrebački astronomski savez

Zagreb, Hrvatska

UDK: 523.64(093.3)“15“

DOI: 10.21857/y7v64t4ezy

Izvorni znanstveni rad

Prihvaćeno: 20. studenog 2023.

U radu se donosi prikaz zapažanja zadarskoga plemića Šimuna Cedulina o Ciparskome ratu (1570. – 1573.) prvenstveno na zadarskome području te zabilježenih opisa astronomskih pojava u 16. stoljeću i njihove recepcije u zadarskoj komuni u razmatranome razdoblju. Podatci su ekstrahirani iz kronike zadarskoga plemića, koja je bila u posjedu njegova unuka i imenjaka, zadarskoga kanonika i doktora teologije Šimuna Cedulina pok. Petra (1615. – 1645.). Analizom zapisa iz Cedulinove kronike i njihovom usporedbom s dostupnim arhivskim gradivom nastojat će se pojasniti kontekst u kome su nastali te utvrditi u kojoj su mjeri autentični. Ujedno smo pokušali razjasniti i nebeske pojave koje su zabilježene u Cedulinovoj kronici na temelju njegovih zapažanja te se s velikom sigurnošću može zaključiti da je Cedulin zabilježio zasad najstariji poznati opis polarne svjetlosti na hrvatskome području, a najvjerojatnije je njegovo opažanje i zapis o pojavi Velikoga kometa iz 1577. godine (C/1577 V1) dosad najstarije u svijetu. U prilogu na koncu rada donosi se prijepis dnevničkih zapisa.

Gljučne riječi: zadarski plemić Šimun Cedulin, astronomija, polarna svjetlost, Veliki komet (C/1577 V1), Ciparski rat, Zadar, 16. stoljeće.

UVOD

Spisi pohranjeni u Arhivu Zadarske nadbiskupije sadrže raznovrsne podatke iz ranoga novog vijeka, koji nisu isključivo povezani s crkvenim stvarnostima i događajima. Osobito se to odnosi na spise Prvostolnoga kaptola u Zadru, čiji su članovi, napose u razdoblju 15. – 16. stoljeća, nerijetko bili pripadnici plemićkoga staleža. S obzirom na društveni status, plemstvo je uživalo bolje mogućnosti obrazovanja, političkoga i ekonomskoga djelovanja, što se posljedično odražavalo i na crkvenu karijeru klerika iz redova zadarskoga plemstva. Učeno plemstvo ostavilo je pisani trag, na temelju kojega se može upotpunjavati

slagalice društvenoga mentaliteta i specifičnih povijesnih događanja u Zadru i njegovu okružju u 16. stoljeću. Cilj je ovoga rada prikazati jedan takav zapis, koji je izvorno ponikao iz pera zadarskoga plemića Šimuna Cedulina (? – 1614.),¹ a sačuvan je zahvaljujući njegovu unuku i imenjaku Šimunu Cedulinu (1615. – 1645.),² sinu Petra (1591. – 1645.),³ zadarskomu kanoniku i doktoru teologije.⁴ Riječ je o Cedulinovoj kronici čiji je identičan prijepis dostupan u Znanstvenoj knjižnici u Zadru, pod naslovom *Cronache di Zara: Cronaca di Simone Cedolini, 1567-1611*,⁵ a koji je poslužio za komparaciju s prijepisom iz Arhiva Zadarske nadbiskupije.

Predmetni spis pohranjen je u fondu Prvostolnoga kaptola sv. Stošije u Zadru, a na naslovnici je zabilježeno da su podatci ekstrahirani iz *knjige zapisa i sjećanja plemića Šimuna Cedulina*, odnosno iz njegove kronike, čiji je naslov identičan prijepisu pohranjenomu u Znanstvenoj knjižnici u Zadru: *Copia tratta da un libro di note et memorie tenute dal quondam Signor Simon Cedolini Nobile di Zara esistente appresso il molto Reuerendo pre Simon Cedolini Dottor Canonico quondam Signor Pietro suo nepote, et filio*.⁶ Rukopis dvaju prijepisa

¹ Šimun Cedulin bio je sin Vida, što je razvidno iz dotalnoga ugovora od 3. prosinca 1585. godine, prije sklapanja ženidbe njegove sestre Marije sa zadarskim plemićem Ivanom Grisogonom. Cedulin je 1582. godine sklopio ženidbu s Margaritom, kćeri Franje Galellija, a jedno je vrijeme vršio službu sudca eksaminatora u Zadru. U matici umrlih Župe sv. Stošije u Zadru upisana je 14. lipnja 1610. godine smrt njegove sluškinje Petrice, a on je pritom zabilježen kao *magnifico signor Simon Cedolini alias Babunouich*. Plemić Šimun Cedulin pokopan je 11. kolovoza 1614. godine u Zadru u crkvi sv. Marije. Znanstvena knjižnica u Zadru (dalje: ZKZD), *Documenti spettanti alle famiglie Bortolazzi ... Cedolini*, sign. 15238, Ms. 298, fol. 123r; Hrvatska – Arhiv Zadarske nadbiskupije, Zbirka matičnih knjiga i parica Zadarske nadbiskupije (dalje: HR-AZDN-46), Zadar – Sv. Stošija, *Obituum I (1597. – 1617.)*, fol. 128r, fol. 165r; *Liber Matrimonium I (1576. – 1593.)*, fol. 74r.

² Kršten je 27. listopada 1615. godine imenom Šimun Jeronim, a pokopan je 6. listopada 1645. godine u zadarskoj katedrali sv. Stošije, u 30. godini života. U matici umrlih zaveden je kao *Molto Illustre et Reuerendo Monsignor Don Simeone Cedolini Canonico et Dottor*. HR-AZDN-46, Zadar – Sv. Stošija, *Obituum II (1617. – 1651.)*, fol. 305r; *Liber Baptizmalarum VIII (1615. – 1629.)*, fol. 30, br. 135.

³ Petar Cedulin, otac kanonika Šimuna, rođen je 1591. godine, kršten je iste godine na 17. listopada, a pokopan je u obiteljskoj grobnici u crkvi sv. Marije u Zadru 25. travnja 1645. godine. Supruga mu je bila plemkinja (*clarissima signora*) Paulina, a s obzirom na to da je pri krštenju njihova sina Šimuna Jeronima jedan od kumova bio plemić Petar Civalelli, moguće je da potjecala iz te zadarske plemićke obitelji. Matice vjenčanih za razdoblje 1613. – 1615. godine, u kojem su razdoblju najizglednije sklopili ženidbu, nisu sačuvane. HR-AZDN-46, Zadar – Sv. Stošija, *Obituum II (1617. – 1651.)*, fol. 295r, *Liber Baptizmalarum IV (1586. – 1595.)*, fol. 113v;

⁴ Bianchi spominje Šimuna Cedulina 1644. godine u službi zadarskoga kanonika. Carlo Federico BIANCHI, *Zara Cristiana II*, Zara, 1879., 113.

⁵ ZKZD, *Cronache di Zara*, sign. 28316, Ms. 824 (dalje: *Cronache di Zara*), fol. 7r-16v. Usp. Angelo DE BENVENUTI, *Storia di Zara dal 1409 al 1797*, Milano, 1944., 126, bilj. 44.

⁶ HR-AZDN-18, Prvostolni kaptol u Zadru, kut. 12, sv. 21, br. 105.

različit je, te je očito riječ o dvojici prepisivača, koji su se služili istim izvorom, odnosno Cedulinovom kronikom. Nije poznato je li ona sačuvana do danas i, ako jest, gdje je pohranjena. No sudeći prema ekstrahiranim zapisima, bila je riječ o iznimnome štivu i svjedočanstvu jednoga vremena, nastalom na temelju onodobne uvriježene prakse vođenja dnevnika,⁷ a čiju se autentičnost uvelike može potkrijepiti dostupnom arhivskom dokumentacijom.

Prvi upisani izvadak iz kronike zadarskoga plemića Šimuna Cedulina odnosi se na prijenos slike Gospe Varoške 12. listopada 1567. godine unutar gradskih bedema,⁸ u crkvu sv. Stjepana (danas sv. Šimuna) u Zadru,⁹ prema odredbi zadarskih rektora kneza Paola Grittija i kapetana Alvisea Landa, a radi izgradnje zadarskoga *Fortea* na mjestu Varoša po naređenju Sforze Pallavicina.¹⁰ Drugi upis, koji datira u 1569. godinu, odnosi se na loš prinos žitarica i vina u zadarskome okružju te na opasku o starosnoj dobi zadarskih rektora uoči Ciparskoga rata.¹¹ Neuobičajeno navođenje životne dobi zadarskoga vojno-političkog trojca iz toga vremena navodi na zaključak o mogućemu nezadovoljstvu komune izborom (izgledno neiskusnih) mletačkih predstavnika vlasti, za koje je Angelo de Benvenuti naveo da su bili „zeleni“ (*in verde età*),¹² u vrijeme kada se već nazirao vojni sukob većih razmjera između Mletačke Republike i Osmanskoga Carstva, a koji je bio popraćen razmiricama mletačkih vojnih zapovjednika.¹³ Dijelom tu tezu potvrđuje dopis zadarskoga kapetana Piera Civrana od 8. srpnja 1572. godine, iz kojega je razvidno da se središnjica u Veneciji raspitivala o službovanju zadarskoga kneza Hettora Trona.¹⁴

⁷ Vođenje kronike, napose tijekom ratnih godina, bila je uvriježena praksa na europskome prostoru u ranome novom vijeku. Usp. Elaine MCKAY, *English Diarists: Gender, Geography and Occupation, 1500-1700*, *History*, vol. 90, no. 2(298), 2005., 191 – 212, <https://www.jstor.org/stable/24427579>. Za područje Mletačke Republike zasigurno su najpoznatiji dnevnici Marina Sanuda (Sanuta). Vidi: <https://www.britannica.com/biography/Marino-Sanudo-Italian-historian-born-1466>, posjećeno 6. 3. 2023.

⁸ HR-AZDN-18, Prvostolni kaptol u Zadru, kut. 12, sv. 21, br. 105.

⁹ Carlo Federico BIANCHI, *Zara Cristiana I*, Zara, 1877., 335; A. DE BENVENUTI, *Storia di Zara*, 115.

¹⁰ O izgradnji zadarskoga *Fortea*: Andrej ŽMEGAČ, *Zadarske utvrde 16. stoljeća*, *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, no. 27, Zagreb, 2003., 115 – 116; Andrej ŽMEGAČ, *Sforza Pallavicino i Zadar*, *Ars Adriatica*, no. 12, Zadar, 2022., 59 – 70.

¹¹ Zadarski knez Hettor Tron, kapetan Andrea Barbarigo i Bernardo Malipiero, zapovjednik konjice, bili su mlađi od trideset i tri godine. HR-AZDN-18, Prvostolni kaptol u Zadru, kut. 12, sv. 21, br. 105.

¹² A. DE BENVENUTI, *Storia di Zara*, 115.

¹³ Gaetano COZZI, Michael KNAPTON, Giovanni SCARABELLO, *Povijest Venecije*, sv. II., Zagreb, 2007., 75 – 77.

¹⁴ Italija – Archivio di Stato di Venezia (dalje: IT-ASVe), Capi del Consiglio di dieci, *Dispacci (lettere) dei rettori e pubblici rappresentanti*, pezzo 283, br. 215.

Osobitost kronike očituje se u čestim opisima astronomskih i meteoroloških pojavnosti u Zadru i njegovu okružju tijekom 16. stoljeća, koje je zadarski plemić Šimun Cedulin zapisivao na temelju vlastitih zapažanja, najčešće u kasnim noćnim satima, iz čega se može zaključiti da je bio iznimno zainteresiran za astronomiju i meteorologiju. Na temelju upisanih podataka rad je podijeljen na dva dijela. Prvi dio analiza je Cedulinovih povijesnih zapisa o Ciparskome ratu na zadarskome području, ali i šire, te utvrđivanje njihove autentičnosti, dok se u drugome dijelu analiziraju podatci o astronomskim i meteorološkim opažanjima zadarskoga plemića.

OGLEDI O CIPARSKOME RATU (1570. – 1573.) NA ZADARSKOME PODRUČJU IZ KRONIKE PLEMIĆA ŠIMUNA CEDULINA

Obitelj Cedulin bila je aktivno uključena u vojne i diplomatske poslove Mletačke Republike tijekom Ciparskoga rata. Važno je spomenuti Jakova Cedulina, Šimunova bliskoga rođaka, čiji je opis Zadra iz 1571. godine pohranjen u mletačkoj knjižnici Correr pod naslovom *Descrizione di Zara di Giacomo Cedolini*.¹⁵ Cedulini su, čini se, osim mača, vješto baratali i perom. U spisima mletačkoga Senata od 6. kolovoza 1569. godine zabilježeno je da je Jakov Cedulin bio sudionik i mletački povjerenik u pregovorima s Osmanlijama oko razgraničenja na zadarskome području.¹⁶ Ponovno je zabilježen u spisima mletačkoga Senata 17. listopada 1572. godine. Na zamolbu iz Rima – *dell' Illustrissimo Cardinal di Como*¹⁷ – Jakovu Cedulinu dodijelio je mletački Senat titulu kapetana hrvatskoga konjaništva (*una compagnia de' caualli Crouati*), zbog obiteljskih i osobnih zasluga, napose u obrani Trogira, pod zapovjedništvom kapetana Mihovila Margitića.¹⁸ No on nije bio zadovoljan, jer mu je bila dodijeljena Margitićeva postrojba sa samo dva konja(nika) te je 22. studenoga 1572. godine zabilježena njegova zamolba da mu se dodijeli *redovita* postrojba hrvatskoga konjaništva, čemu je u konačnici udovoljeno. U izvješću mletačkoga Senata tada je zabilježeno da su njegov otac pok. Dujam i stric Petar sudjelovali u pregovorima s osmanskim stranom oko pitanja razgraničenja u zadarskome okružju te otkupa kršćanskih robova i ostalih mletačkih podanika, zbog čega

¹⁵ A. DE BENVENUTI, *Storia di Zara*, 125, bilj. 17.

¹⁶ IT-ASVe, Senato, Deliberazioni, Costantinopoli, *Costantinopoli. Registri*, reg. 4, fol. 25r.

¹⁷ Bila je riječ o vrlo utjecajnome kardinalu Tolomeju Galliju iz Coma. Vidi više kod: Giampiero BRUNELLI, Gallio (Galli), Tolomeo, *Dizionario Biografico degli Italiani*, vol. 51, 1998., [https://www.treccani.it/enciclopedia/tolomeo-gallio_\(Dizionario-Biografico\)/](https://www.treccani.it/enciclopedia/tolomeo-gallio_(Dizionario-Biografico)/), posjećeno 30. 11. 2023.

¹⁸ IT-ASVe, Senato, Deliberazioni, Mar, *Mar. Registri*, reg. 41, fol. 110r.

su često odlazili na osmanski teritorij, čak i u Istanbul (*Costantinopoli*). Jednako je zabilježeno za Jakova Cedulina, s naznakom da je *aktivno sudjelovao u borbi s martolozima, koji su pljačkali zadarsko okružje*.¹⁹ Stoga, može se bez sumnje zaključiti da su Cedulini bili aktivni sudionici i ažurni kroničari događaja na zadarskome području tijekom Ciparskoga rata, što dodatno daje vjerodostojnost njihovim zapisima.

Prema zapisima zadarskoga plemića Šimuna Cedulina, Osmanlije su prodirali na zadarsko područje i prije službene objave Ciparskoga rata. Primjerice, 10. prosinca 1569. godine naložio je mletački Senat svome bailu u Istanbulu da uloži protest pred pašom zbog štete učinjene u selu Kukalj u zadarskome zaleđu,²⁰ te da naredi sandžak-begu u Klisu da se poštuju odredbe mirovnoga sporazuma.²¹ U Cedulinovoj kronici zapisano je da se 24. veljače 1570. godine, na dan sv. Matije apostola, na zadarsko okružje obrušilo 20,000 Osmanlija, rušeći pred sobom sela i crkve te da su sa sobom odveli oko deset tisuća grla stoke sitnoga i krupnoga zuba i 300 ljudi.²² Zaustavili su se između Zemunika i Novigrada, a Cedulin je naveo da je bila riječ o suboti, da bi u nedjelju krenuli prema svome teritoriju, zapalivši *sva sela u Bukovici, osim utvrda*.²³ Uzme li se u obzir da je 24. veljače 1570. godine bio utorak (prema julijanskome kalendaru) te se prihvati točnost Cedulinova zapisa, može se zaključiti da je opsada zadarskoga okružja trajala puna četiri dana. Na 26. veljače 1570. godine Cedulin je zapisao da su zadarski knez Hettor Tron i kapetan Andrea Barbarigo poslali Petra Antuna Ferru u kaštel Poličnik, zbog gore navedenih nereda, ali je Ferra napustio Poličnik, *ostavivši u njemu 18 bačava vina, i 300 velikih kvarti žita, ali se Božjom voljom Osmanlije nisu na povratku uputile prema kaštelu, a vino i žito pripadalo je seljanima toga mjesta*.²⁴ Ubrzo su se Osmanlije utaborili u Tinju, a Cedulin je naveo da se to dogodilo 5. ožujka 1570. godine, *jer su ga (Tinj, op. a.) zatekli bez straže*.²⁵ Ta Cedulinova opaska pokazuje da relativno mladi i neiskusni mletački rektori u Zadru, Tron i Barbarigo, nisu imali strateškoga iskustva, a čini se ni autoriteta, osobito ako

¹⁹ IT-ASVe, Senato, Deliberazioni, Mar, *Mar. Registri*, reg. 41, fol. 167r-v.

²⁰ Selo Kukalj protezalo se između Kule Atlagića i Benkovca s jedne, te Karina i Popovića s druge strane. Ivna ANZULović, Ubikacija posjeda benediktinskog samostana Sv. Jurja Koprivskoga iz Obrovca, *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, sv. 33, Zadar, 1991., 78.

²¹ IT-ASVe, Senato, Deliberazioni, Costantinopoli, *Costantinopoli. Registri*, reg. 4, fol. 29r.

²² O prodoru i brojnosti osmanske vojske u veljači 1570. godine na zadarski i ninski teritorij zabilježene su različite vijesti te nije moguće utvrditi odgovara li podatak iz Cedulinove kronike stvarnomu stanju. Tomislav RAUKAR i dr, *Zadar pod mletačkom upravom 1409. – 1797.*, Zadar, 1987., 218.

²³ HR-AZDN-18, Prvostolni kaptol u Zadru, kut. 12, sv. 21, br. 105.

²⁴ HR-AZDN-18, Prvostolni kaptol u Zadru, kut. 12, sv. 21, br. 105.

²⁵ HR-AZDN-18, Prvostolni kaptol u Zadru, kut. 12, sv. 21, br. 105.

se uzme u obzir da su im zapovjednici, poput Ferre, olako napuštali obrambene položaje. O tome dijelom svjedoči odredba mletačkoga Senata od 20. veljače 1570. godine da se u Zadar i Dalmaciju pošalje osoba *od autoriteta i iskustva*, a to je bio Giulio Savorgnan, čija je zadaća bila nastaviti započete radove na fortifikaciji Zadra i zapovijedati vojskom,²⁶ čemu Tron i Barbarigo očito nisu bili dorasli.

Istoga dana kada su Osmanlije opsjeli Tinj (3. ožujka 1570.) u Zadar je pristigao Giulio Savorgnan, generalni vojni guverner (*Gouernator General della militia*), koji je nastavio radove na zadarskome *Forteu*, prema nacrtima Sforze Pallavicina, i preuzeo zapovijedanje vojskom. Osmanlije su se drugi put zalijetali na zadarsko okružje 9. ožujka 1570. godine, na dan sv. Četrdesetorice mučenika, sa sto konjanika i 400 pješaka, a suprotstavio im se Bernardo Malipiero, providur konjaništva *s osamedest konja, što dobrih, što lošijih* i sa stotinu pješaka. Bitka se zametnula kod mlina u Mahurcima (danas Dračevac Ninski). Iz Cedulinova izvješća doznaje se ponešto o strategiji ratovanja. Pješaci su bili udaljeni pola milje od konjanika, koji su se prvi suočavali s neprijateljem. Malipiero je navalio na *campo Turchescho* i ubio jednoga od njih, nakon čega je i sam poginuo, jedini s mletačke strane, dok je *Osmanlija pobijeno trideset*. Osmanlije su, unatoč tomu, izvojevali pobjedu te zapalili mlin u Mahurcima. Trećega dana od bitke (11. ožujka 1570., op. a.), *a bila je subota*,²⁷ Malipiero je uz najveće počasti pokopan u zadarskoj katedrali, kod oltara sv. Uršule, u grobnicu *jednoga nadbiskupa*. Cedulin je ostavio živopisan opis pogreba visokoga mletačkog časnika, koji je ispraćen *uz mnoge zastave, konje pokrivenne s crnim platnom, mnogim slugama u dugim kaputima pokrivenima crninom; uz pompoznu pratnju kavaljera i vojnika, koji su u procesiji išli ispred pokojnikova tijela*.²⁸ Cedulinovo izvješće o pogibiji Bernarda Malipiera dodatno potkrepljuju izvornici pohranjeni u Državnom arhivu u Zadru,²⁹ kao i izvješća mletačkoga Senata.³⁰

Na mjesto pokojnoga Bernarda Malipiera mletačke su vlasti 19. ožujka 1570. godine imenovala Fabija Canala,³¹ *koji je pristigao u grad s dva prekrasna konja*,

²⁶ IT-ASVe, Senato, Deliberazioni, Mar, *Mar. Registri*, reg. 39, fol. 151v-152r.

²⁷ Podatak odgovara određivanju dana po julijanskome kalendaru.

²⁸ HR-AZDN-18, Prvostolni kaptol u Zadru, kut. 12, sv. 21, br. 105.

²⁹ U izvornicima koje je objavio Josip Vrandečić apostolski nuncij naveo je da je Malipiera usmrtilo tursko koplje dok je pratio 24-oricu osmanskih sužnjeva u grad, no sudeći prema izvješću mletačkoga Senata Malipiero je izgledno poginuo tijekom vojnoga sraza s Osmanlijama, što ide u prilog Cedulinovu izvješću. Josip VRANDEČIĆ, *Borba za Jadran u ranom novom vijeku: Mletačko-osmanski ratovi u venecijanskoj nuncijaturi*, Split, 2013., 32.

³⁰ MDLXX Die quarto Aprilis. ... E poi successa la guerra mossane ingiustamente et è di improuiso stato assalito, et brusciato in diuersi luoghi il paese nostro delle prouincie di Dalmatia, et Albania, con morte del nostro Proueditore general di caualli. IT-ASVe, Senato, Deliberazioni, Costantinopoli, *Costantinopoli. Registri*, reg. 4, fol. 35r.

koja mu je darovao vojvoda iz Ferrare.³² Cedulinovi opisi događaja na zadarskome području tijekom Ciparskoga rata historiografski su izrazito precizni i provjerljivi u dostupnome arhivskom gradivu, moglo bi se reći hladno znanstveni, dok su u segmentima, poput opisa *prekrasnih konja* providura za konjaništvo, gotovo romantičarski nestvarni, što govori o mentalitetu renesansnoga čovjeka, očaranoga viteštvom, pričama o junaštvu i osobito oklopljenim konjima.³³ No za zadarske otočane i stanovnike nije bilo ničega romantičarskoga u ratnim sukobima jer je teret mnogobrojnih mletačkih galija padao na njihova leđa te je i sam Cedulin zapisao da je posada od 260 ljudi poslana na galiju generala (mora).³⁴

Na zadarskome području tijekom Ciparskoga rata aktivno su sudjelovali pripadnici hrvatskoga konjaništva (*Crouati a cauallo*) i grčki stradioti te je i Cedulin zabilježio da su 29. ožujka 1570. godine *hrabri kapetan Kamilo Detrico, kapetan Sladoje*³⁵ i *kapetan Ivan Medoševac te dvojica kapetana stradiota, s ukupno 29 konja i 50 pješaka Hrvata iz zadarskog okružja, postavili sljedećega dana, 30. ožujka, zasjedu za 43-ojicu martoloza, među kojima je bilo šest Osmanlija*. Hrvatska konjica i pješništvo izvojevali su pobjedu te pogubili osmoricu martoloza, a ostale zarobili, osim jednoga koji je uspio pobjeći, i doveli ih u grad, zbog čega je nastalo veliko slavlje. Od Hrvata nitko nije stradao, osim što tijekom sukoba bio ranjen jedan konj.³⁶ No, vjerojatno zbog odmazde, 1. travnja 1570. godine zaskočili su

³¹ Izbor Fabija Canala na mjesto Bernarda Malipiera zabilježen je u izvješću Senata od 14. i 18. ožujka 1570. godine. Dana 24. travnja 1570. godine odobreno mu je za vojne potrebe *archibusi 40 da roda curti, et atti a portar all'arzo' delle sele d'i caualli*, čija je upotreba bila dopuštena isključivo tijekom vojnih akcija. IT-ASVe, Senato, Deliberazioni, Mar, *Mar. Registri*, reg. 39, fol. 172v-173r; fol. 178r-180r. IT-ASVe, Consiglio di dieci, Deliberazioni, *Comuni, Registri*, reg. 29, fol. 131r-v; fol. 134v.

³² HR-AZDN-18, Prvostolni kaptol u Zadru, kut. 12, sv. 21, br. 105.

³³ Vidi: Dirk H. BREIDING, *Horse Armor in Medieval and Renaissance Europe: An Overview*, u: *The Armored Horse in Europe 1480 – 1620*, ur. John P. O'Neill, New York, 2005., 8 – 18.

³⁴ HR-AZDN-18, Prvostolni kaptol u Zadru, kut. 12, sv. 21, br. 105.

³⁵ Izgledno je riječ o kapetanu Sladoju Milanoviću, o čijoj je smrti izvijestio 27. prosinca 1570. godine apostolski nuncij u Veneciji Giovanni Antonio Facchinetti. J. VRANDEČIĆ, *Borba za Jadran*, 32. Usp. IT-ASVe, Senato, Deliberazioni, Mar, *Mar. Registri*, reg. 39, fol. 221r. Sladoja je na mjestu kapetana, nakon njegove pogibije, zamijenio njegov rođak Pavao Milanović. IT-ASVe, Senato, Deliberazioni, Mar, *Mar. Registri*, reg. 39, fol. 311r.

³⁶ Zadarsko okružje, zbog činjenice da je graničilo s područjem Osmanskoga Carstva u 16. stoljeću, bilo je na stalnome udaru martologa i Osmanlija te su i u kasnijim razdobljima zabilježeni upadi i odvođenje kršćanskoga stanovništva s mletačkoga područja u ropstvo. Zadarski rektori redovito su o tome izvještavali središnjicu u Veneciji, a s obzirom na to da pregovori s osmanskom stranom o povratu zarobljenoga stanovništva nisu urodili plodom, Senat je odredio da se na pograničnome području uhvate podložnici Osmanskoga Carstva radi razmjene, o čemu se izvijestilo i mletačkoga baila u Istanbulu. IT-ASVe, Capi del Consiglio di dieci, *Dispacci (lettere) dei rettori e pubblici rappresentanti*, pezzo 284, br. 278 (18. 8. 1583.).

Osmanlije *na polju* 80 pripadnika hrvatskoga pješastva (*de nostri Crouati pedoni*), 27-oricu su zarobili, a petoricu pogubili.

Događaj se zbio dan prije dolaska u Zadar Zana da Lezzea, novoga generalnog providura za Dalmaciju, 2. travnja 1570. godine, galijom Nicoloa Suriana. Generalni providur, prema Cedulinovim zapisima, izišao je iz galije *u dva sata po noći, u pratnji dvanaest baklji te se uputio prema Sv. Dominiku, gdje je potražio smještaj i smjestio se, uz veliki benefit fratara* (dominikanaca, op. a.).³⁷ Ako je dolazak generalnoga providura obradovao dominikance, Zadrane zasigurno nije jer je istoga dana (2. travnja 1570.) u Zadru službeno proglašen Ciparski rat, *bez zvuka trublje i bez ikakvoga veselja*, kako je to zabilježio zadarski plemić.³⁸ Već je 3. travnja u Zadar pristigao Gerolimo Zane, generalni kapetan mora (*Capitan General de mar*), bio je ponedjeljak, ali zbog nevremena i obilne kiše nije mogao sići s galije pa je u utorak, 4. travnja sa svitom krenuo u katedralu na misno slavlje.³⁹ Ujedno su u Zadar iz Venecije bila poslana dva velika topa (*d'alteraria da sessanta*), jedan težine 7,718 libara, a drugi 7,717 libara, *najljepši veliki topovi koje je Zadar vidio, i puni metala*.⁴⁰ Iz Cedulinovih zapisa doznaje se da su 5. travnja 1570. godine Mlečani hrabroga (*strenuo*) Bernardina (Brnu) Karnarutića postavili za kapetana 50-orici vojnika iz zadarskoga okružja⁴¹ te ih poslali u Poličnik radi osmatranja i obrane teritorija od Osmanlija,⁴² dok su u zemunički kaštel bili poslani vojnici Julija Grisogona.⁴³

³⁷ HR-AZDN-18, Prvostolni kaptol u Zadru, kut. 12, sv. 21, br. 105.

³⁸ HR-AZDN-18, Prvostolni kaptol u Zadru, kut. 12, sv. 21, br. 105.

³⁹ Dolasku Gerolima Zane u Zadar prethodila je odredba Senata zadarskim rektorima o potrebi regrutiranja 260 ljudi za posadu njegove galije sa zadarskoga područja, što su knez Hettor Tron i kapetan Andrea Barbarigo i učinili. To je dodatna potvrda autentičnosti dnevnčkih zapisa zadarskoga plemića Šimuna Cedulina. Usp. IT-ASVe, Capi del Consiglio di dieci, *Dispacci (lettere) dei rettori e pubblici rappresentanti*, pezzo 283, br. 274.

⁴⁰ HR-AZDN-18, Prvostolni kaptol u Zadru, kut. 12, sv. 21, br. 105.

⁴¹ Nakon njegove smrti 1573. godine, mletački Senat odobrio je 24. studenoga 1573. godine jednoj njegovoj kćeri, zbog očevih zasluga, isplatu dote u visini 300 dukata prigodom udaje za šibenskoga plemića Jurja Tobolovića (*Toboleo*), a 15. siječnja 1574. godine njegovoj supruzi Margariti otpis duga u visini od 75 dukata, koje joj je fiskalna komora u Zadru isplatila radi njegova otkupa iz osmanskoga zarobljeništva. IT-ASVe, Senato, Deliberazioni, Mar, *Mar. Registri*, reg. 40, fol. 150v-151r; IT-ASVe, Senato, Deliberazioni, Mar, *Mar. Registri*, reg. 41, fol. 264v; fol. 294r.

⁴² Veliki problem predstavljale su vojničke plaće i način njihove isplate, o čemu je dužda u Veneciji izvijestio 2. veljače 1571. godine generalni providur za Dalmaciju i Albaniju Giacomo Foscarini. Primjerice, pojedini mletački časnici bili su prijavljeni u sedam različitih postrojbi te primali sedam plaća, što je uvelike opterećivalo monetarni sustav. Uz to, za prošloga rata (1537. – 1540.) prihodi zadarske fiskalne komore su znatno pali, a svakodnevni troškovi rasli. IT-ASVe, Capi del Consiglio di dieci, *Dispacci (lettere) dei rettori e pubblici rappresentanti*, pezzo 284, br. 273; IT-ASVe, Capi del Consiglio di dieci, *Dispacci (lettere) dei rettori e pubblici rappresentanti*, pezzo 283, br. 210.

⁴³ HR-AZDN-18, Prvostolni kaptol u Zadru, kut. 12, sv. 21, br. 105. Podatak potkrepljuje izvješće Zana de Lezzea. Šime LJUBIĆ, *Commissiones et relationes Venetae*, sv. 3, Zagreb, 1880., 255.

Cedulini zapisi pružaju nam uvid u nekoliko povijesno-vojnih stvarnosti sa zadarskoga područja u vrijeme Ciparskoga rata; uz uvid u plaće zapovjednika, njihovih momaka i vojnika te raspored pojedinih vojnih postrojbi po utvrdama u zadarskome okružju, osobito je vrijedan podatak o brojnosti vojnika s jedne i druge strane, što je Cedulin precizno i relativno točno bilježio, jer se navedene brojke uglavnom podudaraju s onima iz izvješća mletačkoga Senata. O tome primjerice svjedoči upis od 11. travnja 1570. godine da je u Zadar pristiglo duždevo pismo (*dukala*), da se iz Zadra treba poslati 230 ljudi za velike galije te su ljudi izabrani i poslani.⁴⁴ Doista je mletački Senat 31. ožujka 1570. godine odredio da zadarski rektori moraju odabrati 232 galijota za velike galije (*galee grosse*) iz Zadra i njegova okruženja te ih poslati u Veneciju, a taksativno je naveden broj galijota određen iz ostalih komuna Mletačke Dalmacije i Istre.⁴⁵ Jednako je Cedulin zapisivao broj vojnika pristiglih u Zadar pa se doznaje da je od objave rata 2. travnja do 19. travnja 1570. godine u Zadar pristiglo 850 vojnika, zajedno sa svojim kapetanima, radi obrane grada,⁴⁶ što potvrđuju i mletački izvori.⁴⁷

O redovitim upadima Osmanlija u neposrednu blizinu Zadra svjedoče zapisi plemića Cedulina od 23. travnja 1570. godine, kada su u Diklu, u blizini Puntamike, dvanaestorica Osmanlija pogubili trojicu ljudi, a 25-oricu oteli te ih odveli na osmansko područje (*Turchia*),⁴⁸ najvjerojatnije u ropstvo ili radi razmjene zarobljenika. Ponovno su Osmanlije 24. travnja odveli 20-oricu ljudi, zajedno s konjima, koje su napasali na pašnjacima u blizini grada. Na dan 25. travnja odveli su 40-oricu pastira, koji su spavali uz blago i konje kod Dražanice, nasuprot gradske luke. Cedulin je zapisao da ih je zarobilo 100 Osmanlija te ih zajedno sa stokom i konjima odvelo u zatočeništvo.⁴⁹

U ratno vrijeme generalni providur Zan de Lezze imenovao je po dvojicu zadarskih plemića i građana upraviteljima grada zbog potreba tijekom rata. Na tu su službu imenovani plemići Petar Cedulin zvan *Cicareli* i Donat Civalelli te građani Šimun Armani i Franjo Ventura.⁵⁰ Najveća briga komune bile su visoke

⁴⁴ HR-AZDN-18, Prvostolni kaptol u Zadru, kut. 12, sv. 21, br. 105.

⁴⁵ Bila je riječ o ukupno 1576 osoba iz dalmatinskih i istarskih komuna. IT-ASVe, Senato, Deliberazioni, Mar, *Mar. Registri*, reg. 39, fol. 191r.

⁴⁶ HR-AZDN-18, Prvostolni kaptol u Zadru, kut. 12, sv. 21, br. 105.

⁴⁷ IT-ASVe, Senato, Deliberazioni, Mar, *Mar. Registri*, reg. 39, fol. 171v.

⁴⁸ HR-AZDN-18, Prvostolni kaptol u Zadru, kut. 12, sv. 21, br. 105.

⁴⁹ HR-AZDN-18, Prvostolni kaptol u Zadru, kut. 12, sv. 21, br. 105.

⁵⁰ HR-AZDN-18, Prvostolni kaptol u Zadru, kut. 12, sv. 21, br. 105.

cijene pšenice tijekom rata, koje su varirale od 25 do 27 lira po staru,⁵¹ za koliko je primjerice tada prodavao star pšenice Pavao Kašić.⁵² Kasnije su zabilježene veće cijene (24 do 28 lira po staru), zbog velikoga broja gusarskih fusti s osmanskoga područja u kulfu,⁵³ o čemu svjedoče i zapisi iz fonda mletačkoga Senata.⁵⁴

O lošoj mletačkoj vojnoj strategiji i slabome autoritetu njihovih časnika svjedoči Cedulinov zapis od 1. svibnja 1570. godine. Naime, toga su dana vojnici, čija je zadaća bila čuvati Zemunik, napustili mjesto te nitko nije ostao na straži.⁵⁵ Vojnici su nastojali prebjeći na osmansko područje, prema Nadinu, ali je ih je presreo mletački providur konjaništva. Vojnici su u konačnici bili poslani na galiju za osuđenike (*galia delli condanadi*), a bila je riječ o 25-orici Talijana. Nedostatak stege i vojnoga morala mletačke su vlasti nastojale kontrolirati najbrutalnijom kaznom – vješanjem – pa je tako obješen korporal, koji je napustio Zemunik, zajedno s topnikom (*bombardier*), koji je nekim čudom preživio. Potonji je završio na galiji generalnoga kapetana mora, nakon što je izmolio milost, dok su petorici vojnika mačem odsječene ruke.⁵⁶ Razvidno je da su se zapovjednici mletačke vojske učestalo izmjenjivali na službama, ovisno o situaciji na terenu. Primjerice, 29. svibnja 1570. godine u Zadar je došao Sforza Pallavicino *con una galia bastarda*, koji je zapovijedao s 12,000 vojnika, koje je ukrcao na galije i uputio se u boj s Osmanlijama.⁵⁷ Cedulin je zapisao da su sljedećega dana u Zadar pristigla 52-ojica oklopljenih talijanskih konjanika (*ferrariola*), koji su nosili po dvije do tri arkebuze.⁵⁸

⁵¹ O točnosti podataka o cijenama pšenice svjedoči dopis od 3. svibnja 1570. godine, koji potpisuju zadarski rektori knez Hettor Tron i kapetan Andrea Barbarigo, a u kojemu je navedeno da su plaćali star pšenice po 23 lire, što je predstavljalo problem za prehranu vojnika (*pan de biscotto*) koji su bili na straži u utvrdama Novigrad, Zemunik i Poličnik. IT-ASVe, Capi del Consiglio di dieci, *Dispacci (lettere) dei rettori e pubblici rappresentanti*, pezzo 283, br. 209.

⁵² HR-AZDN-18, Prvostolni kaptol u Zadru, kut. 12, sv. 21, br. 105. T. RAUKAR, *Zadar pod mletačkom upravom*, 248 – 249.

⁵³ Cedulin je 16. travnja 1573. godine zabilježio da su osmanske fuste otimala veliki broj brodica, a da su mletačke galije bile stacionirane u zadarskoj luci te se *čekale po trbuhu*, što je bio izraz negodovanja zbog očite tromosti pomorske flote u zaštiti zadarskog arhipelaga. HR-AZDN-18, Prvostolni kaptol u Zadru, kut. 12, sv. 21, br. 105.

⁵⁴ IT-ASVe, Senato, Deliberazioni, Mar, *Mar. Registri*, reg. 41, fol. 190r-v.

⁵⁵ O tome je Zan de Lezze izvijestio Senat u svojoj relaciji. Š. LJUBIĆ, *Commissiones*, 255.

⁵⁶ HR-AZDN-18, Prvostolni kaptol u Zadru, kut. 12, sv. 21, br. 105.

⁵⁷ Identični podatak s istim datumom donosi i zadarska kronika Horacija de Marchettija, zadarskoga građanina i javnoga bilježnika, što dodatno potkrepljuje autentičnost Cedulinovih zapisa. *Cronache di Zara*, fol. 4r.

⁵⁸ Podatak odgovara odredbi mletačkoga Senata od 8. travnja 1570. godine da se u Zadar pošalje kapetan Astor Longaretto iz Sigilla, s pedeset oklopljenih konja(nika) – *di far cavalli cinquanta armati alla ferrarola* – te istoj odredbi od 13. svibnja 1570. godine o slanju 40 oklopljenih konja(nika) pod zapovjedništvom kapetana Celsa di Negrija iz Vicenze. IT-ASVe, Senato, Deliberazioni, Mar,

Cedulin je zabilježio pad Zemunika u osmanske ruke na 20. lipnja 1570. godine, a iste noći Osmanlije su zauzeli Poličnik (Polišane).⁵⁹ U dosadašnjim se raspravama pad Zemunika okvirno smješta u lipanj ili srpanj 1570. godine ili se tek navodi da je pao 1570. godine.⁶⁰ Uzme li se u obzir da se zapisi zadarskih kronika, odnosno Cedulinove kronike, u znatnoj mjeri mogu potkrijepiti mletačkim izvorima, što im daje visoku razinu autentičnosti, čini se opravdanim prihvatiti datum 20. lipnja 1570. godine kao pad Zemunika, a Poličnika dan kasnije (odnosno u noći 21. lipnja) jer bi suvremeniku događanja taj podatak teško izmakao, s obzirom na stratešku važnost dvaju utvrda za obranu Zadra.⁶¹ U prilog tome ide činjenica da su zadarski rektori, generalni providur i providur konjaništva istoga dana (20. lipnja 1570. godine) izvijestili mletački Senat o padu Zemunika, a zbog važnosti dokumenta za razumijevanje uzroka pada dvaju utvrda donosi se u cijelosti prijepis dijela reakcije Senata, koji se odnosi na Zemunik.⁶²

Mar. Registri, reg. 39, fol. 196v; fol. 217v. Da su Astor Longaretto i Celso di Negri doista pristigli u Zadar, svjedoči izvješće Zana de Lezzea. Vidi: *Commissiones III*, 254.

⁵⁹ Opširno izvješće o padu Zemunika i Poličnika (Polišane) dao je generalni providur Zuane da Lezze. Lezze nije donio podatak o datumu pada tih utvrda, no kako su zaključili Raukar i dr. *to je sigurno bilo prije 11. srpnja 1570.* T. RAUKAR et al., *Zadar pod mletačkom upravom*, 218.

⁶⁰ Nikola JAKŠIĆ, Srednjovjekovni Zemunik do turskog osvajanja 1570. godine, u: *Zemunik u prostoru i vremenu*, ur. Josip Faričić i Zdenko Dundović, Zadar, 2016., 148; Tea PERINČIĆ, Tado ORŠOLIĆ, Zemunik u mletačko-osmanlijskim ratovima i njegov vojno strateški položaj u novom vijeku, u: *Zemunik u prostoru i vremenu*, ur. Josip Faričić i Zdenko Dundović, Zadar, 2016., 151; Kornelija JURIN STARČEVIĆ, Osmanski Zemunik: spoznaje iz osmanskih poreznih i vojnih popisa te narativnih vrela, u: *Zemunik u prostoru i vremenu*, ur. Josip Faričić i Zdenko Dundović, Zadar, 2016., 159.

⁶¹ Podatak da je Zemunik pao u ruke Osmanlija 20. lipnja 1570. godine, a Poličnik 21. lipnja 1570. godine zapsan je i u kronici bilježnika Horacija de Marchettija. *Cronache di Zara*, fol. 5r.

⁶² *MDLXX. Die XXVII Junij. Alli Rettori di Zara, Proueditor general et Proueditor di Caualli in Dalmatia. Con grandissimo nostro dispiacere, et risentimento, hauemo inteso dalle lettere uostre di 20. del presente, la presa, che hanno fatto li Turchi di quei confini del Castel nostro di Xemonico, et tanto più, che intendemo, che nel ditto loco non si trouano più de fanti XII, siche l'ordine, che fu dato dal capitano nostro general da mar a uoi Proueditor general, per resolution presa nel consulto, nel qual ritrouasse uoi medesimo con esso capitano, et con Illustrissimo gouernator nostro general, et magnifico Conte Giulio Sauorgnano, di mandar in esso luogo fino a fanti /50/ no sia stato eseguito: onde uedendo, che l'Inimici si sono ingrossati nel modo che ne scriuete, et che dissegnano andar sopra li altri luoghi di quel contado, ci è parso d'auuertirui con il Senato, che habbate a prouederli di quei soldati, et capi di buona qualità, et di tutte quelle cose, che li faranno di bisogno hauendo l'occhio principalmente al Castello di Nouegradi, che è di quella importanza, che ui è noto, alquale non solo non mancarete delle cose ordinate dal predetto capitano nostro generale, ma più tosto ne mandarete di auantaggio, acciò che per difetto delle cose necessarie, non segua di esso quello, che è seguito di Xemonico. Et perche nelle lettere di uoi Rettori hauemo auuertito, che quel Hieronimo Contarini, che se trouaua castellano nel predetto loco uiene da uoi imputato di poca fede, come lo dimostra chiaramente, ch'egli sia uscito a parlar con Turchi et ch'egli medesimo li habbi portate le chiaue del loco, uolemo, et commetteremo con il predetto Senato a uoi Rettori, che debbate formar diligente processo, et inuiarlo alla Signoria Nostra, acciò che*

O padu Poličnika izvijestili su zadarski rektori Senat 22. lipnja 1570. godine, što je razvidno iz upute od 29. lipnja 1570. godine, što odgovara kronološkomu slijedu događaja zapisanih u zadarskim kronikama. Senat je izrijeком za pad zemuničkoga kaštela smatrao odgovornim kaštelana Jeronima Contarinija, koji je *osobno predao ključeve kaštela Osmanlijama*,⁶³ zbog čega je naloženo rektorima da se protiv njega povede postupak te ga se sprovede u Veneciju dok je zbog *kukavičluka i slabe vjere kaštelana* u Poličniku određeno njegovo izgnanstvo s područja Mletačke Republike.⁶⁴ Uz to je Senat ponovno naglasio potrebu jedinstva među mletačkim predstavnicima vlasti i vojnih upravitelja, koja je očito izostala u *prevažnim i tegobnim trenutcima*.⁶⁵ Nije poznato je li Contarini bio osuđen jer je u kronici zadarskoga bilježnika Marchettija naznačeno da je *ostao s Osmanlijama u Zemuniku, koji su mu konačno odsjekli glavu*.⁶⁶

Cedulin je na dan 18. travnja 1573. godine zabilježio pokušaj providura konjaništva Fabija Canala da sa 170 konjanika noću pokuša zauzeti Zemunik. U zoru se njegova predstraža od 70 konjanika sukobila s trideset osmanskih konjanika, koji su izišli iz zemuničke utvrde, a pridružilo im se deset osmanskih konjanika iz Poličnika. Zametnuo se konjanički boj u kojemu je mletačko konjaništvo izvuklo deblji kraj. Osmanlije su zarobili 42 konja, zajedno s 32-ojicom konjanika i sedam pješaka, dok su desetericu konjanika ubili.⁶⁷ O važnosti izgubljenih utvrda za obje strane najzornije svjedoči činjenica da osmanska strana tijekom pregovora o razgraničenju nakon uspostavljenoga mira

inteso come la cosa sia passata, possiamo far quella dimostrazione, che ne parerà esser conueniente: et ne auisarete medesimamente uoi rettori per lettere uostre particular, et certamente del numero di fanti, che si sono trouati nel predetto loco alla presa di esso. Hauemo anco auuertito, che l'auuiso, che in questa materia ne uiene dato da uoi rettori, et Proueditori è scritto in lettere separate, et diuerse l'una dell'altra in cose d'importantia, et ne darebbe gran dispiacere, quando intendessemo, che come nel scriuer, cosi nelle altra attioni uostre non fuste tra uoi quella unione, et buona corrispondentia, che conuiene a ministri et representanti in medesimo Principe, che deueno hauer un'istesso fine in tempi massime et occoroni come sono li presenti, però non hauemo uoluto lasciar d'auuertirui che quanto maggior per seruitio nostro, tanto farete cosa conueniente all'obbligo et debito uostro, uolemo rendersi certi, che considerando quello, che interno a ciò si conuenga a cadauno di uoi, procederete in modo, che haueremo causa di rimaner satiffatti, agiongendoui esser intentione nostra, che nelle cose imporatnti habbiate tutti a conferir insieme, eseguendo poi secondo le vostre commissioni, et scriuendone anco tutti unitamente. IT-ASVe, Senato, Deliberazioni, Secreti, Secreti. Registri, reg. 76, fol. 130r-v.

⁶³ Na stav Senata zasigurno je utjecala opaska Zana de Lezzea, koji je u relaciji naveo da je kaštelan Jeronim Contarini predao Zemunik Osmanlijama ili zbog *kukavičluka* ili kao *čin izdaje*. Š. LJUBIĆ, *Commissiones*, 256.

⁶⁴ IT-ASVe, Senato, Deliberazioni, Secreti, Secreti. Registri, reg. 76, fol. 131v.

⁶⁵ IT-ASVe, Senato, Deliberazioni, Secreti, Secreti. Registri, reg. 76, fol. 132r.

⁶⁶ *Cronache di Zara*, fol. 5r.

⁶⁷ HR-AZDN-18, Prvostolni kaptol u Zadru, kut. 12, sv. 21, br. 105.

nije nipošto bila spremna vratiti u mletačke ruke Zemunik⁶⁸ i ostala mjesta u zadarskome okružju osvojena tijekom Ciparskoga rata.⁶⁹

Apostolski nuncij u Veneciji izvijestio je Svetu Stolicu o rušenju Nina 8. lipnja 1570. godine,⁷⁰ no taj podatak nije u cijelosti točan. Izglednije je da je bila riječ o jednome od sukoba između Mlečana i Osmanlija, popraćenome materijalnom štetom za grad⁷¹ jer je časnik Giulio Savorgnan u nekoliko navrata odlazio pred Nin sa zadatkom da ga poruši. Senat je još 4. ožujka 1570. godine donio odluku da se ninski teritorij uništi, kako se neprijatelj ne bi mogao tu utaboriti, a da se uprava nad Ninom i njegovim teritorijem premjesti u Zadar.⁷² No u Zadru je vladala konfuzna situacija, osobito s obzirom na korespondenciju sa središnjicom u Veneciji i međusobne odnose mletačkih vojnih časnika (napose loše odnose između generalnoga providura Zana de Lezzea i generalnoga kapetana konjaništva Giulija Savorgnana),⁷³ što je razvidno iz dopisa Senata, koji je 2. srpnja 1570. godine izrijekom naložio da se Nin *sravni sa zemljom* sukladno odredbi Senata,⁷⁴ te je Senat taj posao povjerio generalnomu kapetanu konjaništva Savorgnanu,⁷⁵ uz poticaj rješavanja sukoba s generalnim providurom, što Savorgnan nije u potpunosti izvršio.⁷⁶ Pritom su naveli Savorgnanovu malicioznost, što je bilo *na štetu i zlu kob državnoga interesa*.⁷⁷ Konačno je 4. srpnja 1570. godine u Veneciju stigla vijest da je Savorgnan izvršio zadatak.⁷⁸ U Cedulinovoj kronici navedeno je da je posljednjega dana u lipnju 1570. godine Giulio Savorgnan krenuo prema

⁶⁸ Elma KORIĆ, Uloga Ferhad-bega Sokolovića u utvrđivanju granica između Osmanskog Carstva i Mletačke Republike nakon završetka Kiparskog rata 1573. godine, *Anali Gazi Husrev-begove biblioteke*, god. 41, br. 33, Sarajevo, 2012., 133 – 144.

⁶⁹ IT-ASVe, Senato, Deliberazioni, Costantinopoli, *Costantinopoli. Registri*, reg. 4, fol. 80v (20. travnja 1574.).

⁷⁰ J. VRANDEČIĆ, *Borba za Jadran*, 30.

⁷¹ Sead M. TRALJIĆ, Nin pod udarom tursko-mletačkih ratova, u: *Povijest grada Nina*, ur. Grga Novak i Vjekoslav Maštrović, Zadar, 1969., 538 – 539.

⁷² IT-ASVe, Senato, Deliberazioni, Secreti, *Secreti. Registri*, reg. 76, fol. 75r.

⁷³ IT-ASVe, Senato, Deliberazioni, Secreti, *Secreti. Registri*, reg. 76, fol. 132v.

⁷⁴ *Quanto alla Città di Nona più grato ne sarebbe stato, ch'ella prima che hora fusse stata spianata, secondo che fu ragionato de qui, et ricordato, et deliberato poi anco de li, ma poi che questo non si ha potuto eseguire, uolemo, che secondo, che consiglia il predetto magnifico gouernator si usi ogni possibil diligentia per abrucciarda saluando quei suditti, soldati, artigliaria, et munitione, et leuando quanto piu si possa le commodità alli inimici, però darete ordine, che ciò sia in ogni modo eseguito.* IT-ASVe, Senato, Deliberazioni, Secreti, *Secreti. Registri*, reg. 76, fol. 133r.

⁷⁵ IT-ASVe, Senato, Deliberazioni, Secreti, *Secreti. Registri*, reg. 76, fol. 133v.

⁷⁶ Šime LJUBIČIĆ, Povremeni stanovnici grada Nina od XVI. stoljeća do pada Mletačke Republike (prezimana i doseljavanja), *Zadarska smotra*, god. 71, br. 4, Zadar, 2022., 14.

⁷⁷ IT-ASVe, Senato, Deliberazioni, Secreti, *Secreti. Registri*, reg. 76, fol. 134r.

⁷⁸ J. VRANDEČIĆ, *Borba za Jadran*, 30; S. M. TRALJIĆ, Nin pod udarom tursko-mletačkih ratova, 59, bilj. 52.

Ninu i spalio ga do temelja.⁷⁹ Uzme li se u obzir činjenica da je Senat 2. srpnja opetovano pisao u Zadar da se *Nin spali do temelja*, a vijest o izvršenome zadatku pristigla fregatom u Veneciju 4. srpnja, izgledno je Nin zapaljen koncem lipnja 1570. godine.⁸⁰

Osmanlije su 5. veljače 1571. godine zauzeli Malpagu (danas Dračevac Zadarski), za koju je Cedulin naveo da su je čuvala tek četiri vojnika, a 1. ožujka (*mercordi primo di quadragesima hora di uestero*) uništili su kulu (*torre*), koju su zauzeli silom te ubili vojnike koje su u njoj zatekli.⁸¹ Nakon toga mletačka je vojska 10. veljače 1571. godine uništila kulu (*torre*) na Belvederu, zbog straha da je ne zauzmu Osmanlije.⁸² Osvajanje Dračevca označilo je kraj dugotrajne i uspješne osmanske taktike iscrpljivanja kopna koja je za Ciparskog rata konačno potisnula Mlečane u preostala jadranska sidrišta.⁸³

O vjerodostojnosti Cedulinovih zapisa i njihovu podudaranju s izvješćima i uputama mletačkoga Senata svjedoči podatak o tome da su Osmanlije zarobili zadarskoga kapetana konjaništva i pješništva Kamila Detrica blizu *Giadarce / Giadaue*/ 15. ožujka 1571. godine.⁸⁴ Velik broj Osmanlija uspio se približiti rovovima (*tranciere*), u kojima se ukopala mletačka vojska, pri čemu je kapetan Detrico zadobio *pet rana u butine obaju nogu te prostrijelnu ranu iznad lijevoga koljena (da banda in banda)*.⁸⁵ Kad je zacijelio, Osmanlije su ga odveli u Livno (BiH), nakon čega je razmijenjen *za jednoga Osmanliju od važnosti*.⁸⁶ Autentičnost Cedulinova izvješća potvrđuju mletački izvori, koji jednako navode *pet smrtonosnih rana* kapetana Kamila Detrica te činjenicu da je zatočen *u rukama neprijatelja*.⁸⁷

⁷⁹ HR-AZDN-18, Prvostolni kaptol u Zadru, kut. 12, sv. 21, br. 105. Marchettijeva kronika donosi da je Nin spaljen 28. lipnja 1570. godine, no u njoj je zabilježen i nepostojeći datum 31. lipnja 1570. godine, što je očito pogreška prepisivača. *Cronache di Zara*, fol. 5r.

⁸⁰ Mletački Senat je 10. studenoga 1571. godine odredio da se u Nin i njegovo okružje nasele Morlaci, prebjezi s osmanskoga teritorija te da se u tu svrhu osposobi kula (*torre*) u Ninu radi obrane i zaštite stanovnika u slučaju novih osmanskih provala. IT-ASVe, Senato, Deliberazioni, Mar, *Mar. Registri*, reg. 40, fol. 138r.

⁸¹ HR-AZDN-18, Prvostolni kaptol u Zadru, kut. 12, sv. 21, br. 105.

⁸² HR-AZDN-18, Prvostolni kaptol u Zadru, kut. 12, sv. 21, br. 105.

⁸³ J. VRANDEČIĆ, *Borba za Jadran*, 30.

⁸⁴ HR-AZDN-18, Prvostolni kaptol u Zadru, kut. 12, sv. 21, br. 105.

⁸⁵ HR-AZDN-18, Prvostolni kaptol u Zadru, kut. 12, sv. 21, br. 105.

⁸⁶ Bojan GOJA, Dva nestala zadarska portreta i jedan šibenski dokument za Giovannija Antonija Zoncu, *Peristil*, vol. 59, no. 1, Zagreb, 2016., 40.

⁸⁷ MDLXXI. *Adi XXX. Agosto. Al Proueditore Nostro General in Dalmatia. Con nostro grandissimo dispiacere habbiamo inteso il miserabil caso della presa del strenuo, et fidelissimo nostro Camillo Detrico Capo nostro de' caualli Crouati, essendo anco stato ferito di cinque mortal ferite, per la qual presa essendo la compagnia sua rimasta senza gouerno, il fidelissimo nostro Pompeo di Soppe suo suocero ci ha*

O autentičnosti Cedulinovih zapisa svjedoči i podatak o zarobljavanju trireme Petra Bartolazzija, zajedno s onom mletačkoga plemića Michelea Barbariga, što potvrđuju spisi zadarskoga notara Nikole Dražmilića, u kojima su pohranjeni zahtjevi rodbine galijota na zarobljenoj triremi za odštetom.⁸⁸ Bartolazzi je nakon završetka Ciparskoga rata još uvijek bio u zarobljeništvu u Istanbulu, što je razvidno iz molbe njegove supruge i braće zabilježene u spisima mletačkoga Senata od 3. listopada 1573. godine za financijskom pomoći mletačke vlade za njegov otkup, iz koje se doznaje da ih je zarobio Uluz-Ali dok su bježali pred osmanskim ratnim brodovima.⁸⁹

Mir s Osmanlijama proglašen je u Zadru 25. travnja 1573. godine, ali su oni i kasnije upadali na zadarsko područje, zarobljavali stanovništvo i odvodili ga u ropstvo, zbog čega se mletačka vojska s Istoka premjestila u Dalmaciju, odnosno u Zadar.⁹⁰ No Cedulin je zabilježio poraznu statistiku o mletačkoj vojsci u tome razdoblju jer je između 600 i 700 vojnika *dragovoljno prebjeglo na osmansko područje, dok su neke zarobili Osmanlije*.⁹¹

Osim zapisa o posljedicama Ciparskoga rata na zadarskome području, Cedulin je zapisao i poneke događaje neupitne autentičnosti s drugih područja. Primjerice, o vjerodostojnosti Cedulinovih zapisa svjedoči izvješće o napadu alžirskoga potkralja Uluz-Alija u kolovozu 1571. godine. Cedulin je zapisao da je Uluz-Ali krenuo iz smjera Dubrovnika sa 79 – 80 velikih ratnih brodova (*vascelli*), galija i nekoliko fusti te je udario na Hvar, spalio Stari Grad, hvarsku kancelariju i palaču, neke kuće u gradu, kao i dio varoša, te spalio franjevački i dominikanski samostan,⁹² a u ropstvo odveo oko 800 duša.⁹³ Usporedi li se Cedulinovo izvješće

supplicati, che fino che esso Camillo sia riscattato, et recuperato di mano de' nemici, uogliamo deputare al governo di essa compagnia suo figliuolo Biasio, et cugnato suo atto ad ogni fattione insieme con un altro huomo atto, et sufficiente, essendo rimasti dui suoi buoni, et sufficienti caualli. IT-ASVe, Senato, Deliberazioni, Mar, *Mar. Registri*, reg. 40, fol. 114v.

⁸⁸ U spisima su redom navedena imena, prezimena i podrijetlo zarobljenih i pobijenih galijota s trireme Petra Bartolazzija. Mahom je riječ o stanovnicima zadarskih otoka Ugljana, Pašmana i Dugoga otoka. Hrvatska – Državni Arhiv u Zadru, Bilježnici Zadra (HR-DAZD-31), *Nicolaus Drasmileus (1539. – 1577.)*, b. I, fasc. II/9, fol. 23r-32r. Ante USMIANI, Sudbina zadarske galije predviđene za bitku kod Lepanta, u: *Lepantska bitka: udio hrvatskih pomoraca u lepantskoj bitki 1571. godine*, ur. Grga Novak i Vjekoslav Maštrović, Zadar, 1974., 105 – 118.

⁸⁹ IT-ASVe, Senato, Deliberazioni, Mar, *Mar. Registri*, reg. 41, fol. 247v.

⁹⁰ IT-ASVe, Senato, Deliberazioni, Costantinopoli, *Costantinopoli. Registri*, reg. 4, fol. 98v-99r.

⁹¹ HR-AZDN-18, Prvostolni kaptol u Zadru, kut. 12, sv. 21, br. 105.

⁹² Mletački Senat odgovorio je 3. veljače 1572. godine na zamolbu priora franjevačkoga Samostana sv. Marije od Milosti na Hvaru, koji je tražio pomoć za obnovu samostana, *koji je u vrijeme Uluz-Alijeva napada na Hvar od strane Osmanlija bio uništen*. Senat je odobrio samostanu 100 dukata za obnovu te po 50 dukata samostanima dominikanaca Sv. Petra Mučenika i Sv. Marka u Starome Gradu na Hvaru. IT-ASVe, Senato, Deliberazioni, Mar, *Mar. Registri*, reg. 40, fol. 178v-179r.

⁹³ HR-AZDN-18, Prvostolni kaptol u Zadru, kut. 12, sv. 21, br. 105.

s poznatim i dosad objavljenim hvarskim kronikama,⁹⁴ jasno je da je zadarski plemić bio dobro i pravodobno obaviješten o događajima i kretanjima osmanske vojske i pomorske flote. U kontekstu spomena Uluz-Alija u Cedulinovoj kronici, može se pretpostaviti da Uluz-Ali nikada nije došao pred Zadar u kolovozu 1571. godine, jer bi taj podatak Cedulin zasigurno zapisao.⁹⁵

Ovdje će se još navesti zanimljiv podatak od 31. svibnja 1570. godine, u kojemu je Cedulin taksativno naveo koliko je Mletačka Republika te godine napravila novih brodova, dok se ostali podatci donose u prijepisu izvornika (Prilog 1). Cedulin je tako od novoizgrađenoga brodovlja 1570. godine naveo: 203 galije (*galie sotile*), jedanaest velikih galija, deset brodova, 30 karamusala,⁹⁶ jedan *galion*, sveukupno 255 jedinica.⁹⁷ Osim toga, Mlečani su naoružali šest fusti za Dalmaciju, kojima je zapovijedao Antonio Thiepolo. Velik broj toga brodovlja sudjelovao je u Lepantskoj bitci 1571. godine.⁹⁸

ASTRONOMSKE POJAVE I NEOBIČNI DOGAĐAJI ZABILJEŽENI U CEDULINOVJOJ KRONICI

Globalno poznata pojava *Velikoga kometa* 1577. godine (službeni naziv C/1577 V1) također je zabilježena u Cedulinovim zapisima i izgledno je riječ o dosad najstarijemu poznatom opažanju i pisanome svjedočanstvu u svijetu o toj pojavi. Kako je komet bio vidljiv pri zalasku Sunca i u sumrak, izgledno je da je Cedulinov zapis stariji i od onoga iz Perua koji se aktualno smatra najstarijim.⁹⁹ Oba zapisa odnose se na isti datum (1. studenoga 1577.), ali u našim krajevima Sunce zalazi u odnosu na Peru oko šest sati ranije pa je Cedulin vjerojatno i opazio komet ranije. U svjetskoj literaturi najpoznatiji promatrač kometa svakako je danski astronom Tycho Brahe, koji je tijekom ribarenja 13. studenoga 1577. godine uočio komet nešto prije Sunčeva zalaska te u naredna dva i po mjeseca bilježio svoja zapažanja u priručnu knjižicu, koja je sačuvana i danas pohranjena u Kraljevskoj knjižnici u

⁹⁴ Cvito FISOVIĆ, Turski napadaj na Hvar 1571., *Čakavska rič*, vol. 6, no. 2, Split, 1976., 111 – 118.

⁹⁵ T. RAUKAR et al., *Zadar pod mletačkom upravom*, 220 – 221.

⁹⁶ Karamusal (*caramoussal*, *carmousal*), turski ili berberski teretni brod; u našem slučaju kandijski.

⁹⁷ HR-AZDN-18, Prvostolni kaptol u Zadru, kut. 12, sv. 21, br. 105.

⁹⁸ Krešimir KUŽIĆ, „Tog sretnog dana...“ – uz 440. obljetnicu Lepantske bitke, *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, sv. 53, Zadar, 2011., 101 – 134.

⁹⁹ Ramesh C. KAPOOR, Abū'l Fazl, independent discoverer of the Great Comet of 1577, *Journal of Astronomical History and Heritage*, vol. 18, no. 3, Hefei, 2015., 255, <https://www.sciengine.com/JAHH/doi/10.3724/SP.J.1440-2807.2015.03.03;JSESSIONID=62946c23-7585-4611-b796-7d24968d49af>, posjećeno 30. 11. 2023.

Kopenhagenu (Danska).¹⁰⁰ Podatak je važan jer potvrđuje točnost Cedulinovih opažanja iz Zadra, iz kojeg je komet vidio dvanaest dana ranije, jer je zadarski plemić 1. studenoga 1577. godine zapisao: *1577. prvi studenoga pojavio se komet s dugim repom, nikad viđen otkada je ljudskoga sjećanja, koji je trajao do prvoga punog Mjeseca u siječnju*.¹⁰¹

Iznenadne i neuobičajene astronomske pojave neosporno su utjecale na *ne potpuno definirano razumijevanje utjecaja nebeskog na zemaljsko*,¹⁰² te na naglašenu poveznicu između zapažanja kretanja astronomskih tijela i neobičnih (ne nužno istinitih) događaja, koje je zadarski plemić zabilježio u kronici, neposredno nakon pojave kometa. Tako je, primjerice, u Cedulinovoj kronici zabilježeno da je u Zadru, nedugo nakon pojave kometa, neka Franica *u predjelu kovača, kod peći gospode Fumati rodila čudovište s jednim okom sprijeda, i dva roga na glavi te ga pokopala poluživa, o čemu se doznalo nekoliko dana kasnije*.¹⁰³ U veljači 1578. godine zabilježio je Cedulin da se *na Velome Ratu, u stadu plemića Jeronima Begne rečenoga Skavić*,¹⁰⁴ *ojanjilo janje s osam nogu i tri oka, uistinu monstruožna stvar*.¹⁰⁵

Pojavu novoga kometa zabilježio je Cedulin u ožujku 1578. godine u dva sata ujutro, koji je iste noći iščezao, ali se pokazao toga dana u ponoć te po treći put dva sata prije svitanja. Uz to, naveo je i opasku da su se prije pojave kometa *u ponoć na nebu ukazala tri Mjeseca, pravi u sredini, koji se nije mogao razabrati od ostalih*, nakon čega je u nekoliko navrata uslijedila seizmička aktivnost.¹⁰⁶ Cedulin je najvjerojatnije vidio pojavu sporednih ili lažnih mjeseca koja je posljedica

¹⁰⁰ J. R. CHRISTIANSON, Tycho Brahe's German Treatise on the Comet of 1577: A Study in Science and Politics, *Isis*, vol. 70, no. 1, Chicago, 1979., 121.

¹⁰¹ *1577 li primo Nouembre comparse una cometta con una codazza longa mai à memoria d'huomo più ueduta; la qual durò fino la prima luna di zener*. HR-AZDN-18, Prvostolni kaptol u Zadru, kut. 12, sv. 21, br. 105. Prema Braheu, komet je bio vidljiv negdje do kraja siječnja. U Cedulinovu zapisu *prima luna de zener* najizglednije se odnosi na prvi puni Mjesec u siječnju koji je nastupio 23. siječnja 1578. godine, osobito ako se usporedi s efemeridama za to razdoblje. Usp. <https://astropixels.com/ephemeris/phasescat/phases1501.html>, posjećeno 26. 12. 2023.

¹⁰² Ivana SKUHALA KARASMAN, Dudićevo tumačenje kometa, *Cris*, vol. 11, no. 1, Križevci, 2009., 224.

¹⁰³ HR-AZDN-18, Prvostolni kaptol u Zadru, kut. 12, sv. 21, br. 105.

¹⁰⁴ Izgledno je bila riječ o ženidbenoj vezi s pripadnicom roda Fanfogna, jer su nadimak Skavić nosili pripadnici petoga koljena te zadarske plemićke obitelji, čiji su posjedi bili na Dugome Otoku, i to u Velome Ratu (*Pontebianche*), na čije mjesto od 15. stoljeća dolaze najprije Begne, a potom i zadarske plemićke obitelji – Tetrico i Ciprianis. Miroslav GRANIĆ, Bilješke uz dva zadnja službena popisa zadarskoga plemstva, *Zadarska smotra*, god. 65, br. 3-4, Zadar, 2016., 65; Kristijan JURAN, Povijesna građa i napomene o Velom Ratu od 14. do 16. stoljeća, u: *Veli Rat*, ur. Ante Uglešić i Josip Faričić, Zadar, 2013., 162.

¹⁰⁵ HR-AZDN-18, Prvostolni kaptol u Zadru, kut. 12, sv. 21, br. 105.

¹⁰⁶ HR-AZDN-18, Prvostolni kaptol u Zadru, kut. 12, sv. 21, br. 105.

atmosferskih učinaka. Sporedni mjeseci su u horizontalnoj ravnini s Mjesecom i nalaze se na udaljenosti od oko 22 stupnja lijevo i desno od Mjeseca.¹⁰⁷

Sličnu pojavu zadarski plemić zabilježio je 1. ožujka 1589. godine: *1589 prvog dana ožujka, u noći između utorka i srijede* (srijeda na četvrtak po julijanskom kalendaru, op. a.) *otprilike sedam sati nakon što je Mjesec izišao s istoka, vidjela su se tri Mjeseca zajedno, koji su ostali zajedno čitav sat, zatim su dva nestala, a onaj pravi Mjesec ostao je u tami iako nije bilo oblačno nego za divno čudo potpuno vedro oblaka i ostao je tako zatamnjen* (Mjesec, op. a.) *do zore*.¹⁰⁸ U zapisu pohranjenomu u Arhivu Zadarske nadbiskupije prepisivač je kod ovoga upisa prvotno pogrešno upisao godinu 1584. te ju naknadno ispravio u 1589., dok je u onome pohranjenomu u Znanstvenoj knjižnici u Zadru zapisana godina 1584.¹⁰⁹ Izgledno je u izvorniku bila riječ o 1589. godini, o čemu svjedoče astronomske datosti iz toga vremena. Naime, godine 1584. datuma 2. ožujka nije bilo pomrčine Mjeseca. Mjesec nije ni bio u fazi uštapa što je uvjet za njegovu pomrčinu, a izašao je nad zadarski horizont tek iza 23 sata. Mjesec je u srijedu, 1. ožujka 1589. izašao nad zadarski obzor negdje oko 18 sati. Problem u interpretaciji Cedulinovih zapisa vezan je uz mjerenje vremena. S obzirom na tadašnje računanje vremena (tzv. *Ore italiche*) u državama talijanskoga poluotoka,¹¹⁰ kojim se Cedulin vjerojatno koristio, novi dan započinjao je zalaskom Sunca, koji se tih datuma zbivao negdje oko 18 sati. Stoga sedmi sat od izlaska Mjeseca (koji se zbio oko 17 sati) koji Cedulin navodi označava 17 sati + 7 sati, tj. 24 sata. Po suvremenom određenju dana, od ponoći nastupio je četvrtak, 2. ožujka 1589. nakon čega se i zbila Mjesečeva gotovo potpuna pomrčina u polusjeni (magnituda u polusjeni 0,99792). Inače, ulazak Mjeseca u polusjenu događa se pri svakoj Mjesečevoj pomrčini, međutim golim okom to je praktički nezamjetljivo. Ipak, za maksimuma potpunih pomrčina u polusjeni, kada se Mjesec približi sjeni (Slika 1.a), moguće je primijetiti blago Mjesečevo zatamnjenje. S obzirom na kartu vidljivosti pomrčine (Slika 1.b), ona nije bila vidljiva iz Europe i Afrike. Trajala je od 7:37 do 12:12 po svjetskom vremenu i tada je u našim krajevima bio dan. Moguće je da je Cedulin informaciju o pomrčini saznao iz nekog drugog izvora, primjerice od moreplovaca, što ne bi bilo čudno s obzirom na njegovo zanimanje za astronomiju.

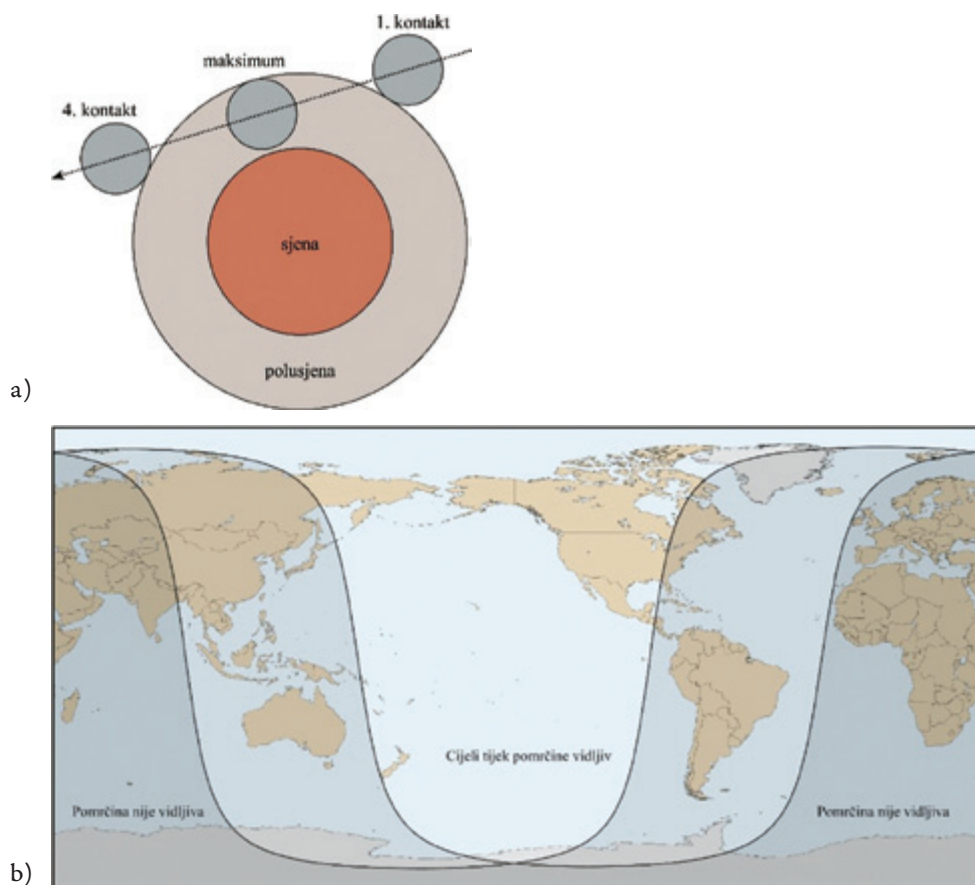
Na dan 10. rujna 1580. godine, u jedan sat po noći, zabilježio je Cedulin astronomsku pojavu u zraku, *kao kad sunce hoće izići van te se ukazao sjaj, poput*

¹⁰⁷ Dragan ROŠA, *Elementarna astronomija*, Zagreb, 2020., 353.

¹⁰⁸ HR-AZDN-18, Prvostolni kaptol u Zadru, kut. 12, sv. 21, br. 105.

¹⁰⁹ *Cronache di Zara*, fol. 13r.

¹¹⁰ Leonardo LOMBARDI, *Ore italiche e ore francesi*, <https://www.giornalepaesemio.it/orzINUOVI/ore-italiche-e-ore-francesi/>, posjećeno 26. 12. 2023.

SLIKA 1. Tijek Mjesečeve potpune pomrčine u polusjeni 2. ožujka 1589.: a) označeni su prvi i četvrti kontakt kada Mjesec dodiruje polusjenu, odnosno izlazi iz nje, označen je položaj Mjeseca za maksimuma pomrčine; b) karta s područjima vidljivosti pomrčine. (Crtež izradio Damir Hržina, Zvezdarnica Zagreb)

vatre, koji se kretao od sjevera prema istoku, a trajao je do sedam sati po noći, pokazujući se tren kao vatrena zraka, tren kao druge sile, dotad neviđena stvar. Nakon deset dana, na prijelazu u jedanaesti, ukazala se vatra u zraku, što je trajalo puni sat. Iste godine dogodile su velike suše, koje su uništile svo povrće u vrtovima, sve je presahnulo, a bile su velike vrućine u rujnu, uopće je bila najoskudnija godina (1580., op. a.). Uz to, po cijelome gradu i okružju nagomilao se broj pasa i drugih životinja.¹¹¹ Zasigurno se radilo o polarnoj svjetlosti uz koju se veže njezin prvi znanstveno značajan zapis baš pri pojavi 10. rujna 1580. godine kada ju je i Cedulin

¹¹¹ HR-AZDN-18, Prvostolni kaptol u Zadru, kut. 12, sv. 21, br. 105.

opažao.¹¹² Polarna svjetlost posljedica je izbačaja tvari sa Sunca koja sa sobom nosi silnice magnetskoga polja.¹¹³ U interakciji sa Zemljinom magnetosferom dolazi do geomagnetskih promjena i ubrzavanja čestica koje pri sudarima s atomima u visokoj Zemljinoj atmosferi stvaraju polarnu svjetlost. Mehanizmi akceleracije čestica ni do danas nisu u potpunosti protumačeni. Zbog konfiguracije Zemljina magnetskoga polja pojava je često vidljiva iz polarnih područja. Za pojačane Sunčeve aktivnosti (za maksimuma jedanaestogodišnjega ciklusa Sunčeve aktivnosti) i pri snažnim eruptivnim procesima na Suncu, polarna svjetlost može biti vidljiva i iz manjih geografskih širina, čak i iz ekvatorskoga područja. To se ne događa baš često. Od sredine 18. stoljeća do kraja 1991. analizirano je 37 zapisa o polarnoj svjetlosti viđenoj s naših i nama bliskih područja sa sjevernom geografskom širinom od 42 do 45,5 stupnjeva i istočnom geografskom duljinom od 13 do 19 stupnjeva.¹¹⁴ Među tim bilježenjima je ono Ruđera Boškovića. U djelu „O polarnoj svjetlosti“ objavljenom u Rimu 1738. Bošković je nastojao protumačiti prirodu pojave.¹¹⁵ Donedavno su najstariji poznati zapisi o polarnoj svjetlosti viđenoj iz Hrvatske sezali u 18. stoljeće.¹¹⁶ Cedulinov zapis daleko je stariji i po svemu sudeći vjerojatno prvi hrvatski opis pojave polarne svjetlosti viđene iz naših krajeva. Prema tome, iznimno je povijesno značajan za zadarsku i hrvatsku znanstvenu baštinu, pogotovo zbog toga što dobro opisuje morfologiju i dinamiku pojave i navodi vrijeme njezina trajanja. Zanimljivo je da smo relativno rijetko vidljivu pojavu polarne svjetlosti iz Hrvatske mogli opažati u noći 5. studenog 2023., što se podudara s vremenom pripreme ovog članka. Prije toga iz naših krajeva bila je vidljiva u studenome 2003. godine.¹¹⁷

Cedulinova zapažanja o velikoj suši 1580. godine preklapaju se s identičnim događajima u istome razdoblju na prostoru Kanade i Sjedinjenih Američkih Država, o čemu svjedoče recentna istraživanja pojave velikih suša tijekom 16. stoljeća te je moguće bila riječ o nekome globalnom fenomenu,¹¹⁸ odnosno o

¹¹² Miklós KÁZMÉR, Gábor TIMÁR, The first scientific description of aurora borealis: the 10 September 1580 event in Transylvania, recorded by Marcello Squarzialupi, *Geoscience Letters*, 3, 15 (2016), <https://doi.org/10.1186/s40562-016-0047-2>, posjećeno 29. 11. 2023.

¹¹³ Dragan ROŠA, *Metode astronomskih istraživanja*, Zagreb, 2023., 252 – 282.

¹¹⁴ Inga LISAC, Antun MARKI, The auroral events observed from Croatia and a part of surrounding countries, *Geofizika*, vol. 15, no. 1, Zagreb, 1998., 53 – 68.

¹¹⁵ Branka IVANČAN PICEK, Polarna svjetlost, u: *Leksikon Ruđera Boškovića*, ur. Antonela Bogutovac, Zagreb, 2011., 102 – 104.

¹¹⁶ I. LISAC, A. MARKI, The auroral events, 55.

¹¹⁷ D. ROŠA, *Metode astronomskih istraživanja*, 276-277.

¹¹⁸ Sam WHITE, Drought during early European exploration and colonization of North America, 1500-1610CE: A comparison of evidence from the archives of societies and the archives of nature, *Climate of the Past* (preprint), 2019., <https://doi.org/10.5194/cp-2019-2>, posjećeno 6. 3. 2023.

mogućoj velikoj suši kakva je pogodila Europu 1540. godine¹¹⁹ ili o posljedicama učestalih klimatskih anomalija zabilježenih u Europi u tome razdoblju.¹²⁰ Iste godine 2. listopada, zabilježio je Cedulin seizmičku aktivnost na zadarskome području.¹²¹ U Cedulinovoj kronici pohranjenoj u Znanstvenoj knjižnici u Zadru zabilježena su dva velika potresa na zadarskome području, 6. veljače 1585. i 5. prosinca 1586. godine, koja su koincidirala s meteorološkim anomalijama. Cedulin je zabilježio da je 1586. godina bila izrazito hladna te je tijekom šest mjeseci puhala isključivo bura, što je prouzročilo sušenje stabala te pomor ljudi i životinja.¹²² Podatci odgovaraju rezultatima znanstvenih istraživanja, osobito na Apeninskome poluotoku, na kojemu je u to vrijeme zabilježena izrazita vulkanska aktivnost, što je utjecalo na smanjenu razinu sunčanoga zračenja te posljedično rezultiralo hladnoćom, slabim poljoprivrednim prinosima i glađu.¹²³

Uz redovito opažanje astronomskih promjena, Cedulin je bilježio neobične priče i događaje. Zasigurno jedan od intrigantnijih zapisa u njegovoj kronici je onaj s kraja kolovoza 1580. godine *da su trojica ribara vidjela morskú sirenu, koja je izišla iz mora i jednoga od njih htjela povući za bradu*.¹²⁴ Potom je Cedulin zapisao *da se sljedeće noći pojavila zvijezda, dotad neviđena, s repom, ne previše dugim, a bio je to komet, veći od drugih zvijezda i trajao je do 2. prosinca, a sjaj mu se svake noći povećavao i pokazivao veći rep*.¹²⁵ Kronološku nekonzistentnost u datiranju događaja za 1580. godinu treba pripisati očitoj pogrešci prepisivača jer se kreću od rujna preko listopada pa kolovoza prema lipnju. No pojava kometa iz 1580. godine (C/1580 T1) poznata je i obrađena u znanstvenoj literaturi te je

¹¹⁹ Oliver WETTER, Christian PFISTER, Johannes P. WERNER i dr., The year-long unprecedented European heat and drought of 1540 – a worst case, *Climatic Change*, no. 125, Berlin, 2014., 349 – 363, <https://doi.org/10.1007/s10584-014-1184-2>, posjećeno 6. 3. 2023.

¹²⁰ David D. ZHANG, Harry F. LEE, Cong WANG i dr., The causality analysis of climate change and large-scale human crisis, *PNAS*, god. 108, no. 42, Washington, 2011., 17296 – 17301. <https://doi.org/10.1073/pnas.1104268108>, posjećeno 6. 3. 2023.

¹²¹ HR-AZDN-18, Prvostolni kaptol u Zadru, kut. 12, sv. 21, br. 105.

¹²² *Cronache di Zara*, fol. 13r-v.

¹²³ Rossano MORICI, Il clima delle Marche e dell'Italia centrale nel Seicento. Il tempo raccontato e la nascita della meteorologia, *Marca/Marche*, no. 4, 2015., 217, <https://www.comune.senigallia.an.it/biblioteca/wp-content/uploads/sites/3/2021/12/IL-CLIMA-DELLE-MARCHE-E-DELLITALIA-CENTRALE-NEL-SEICENTO.-Il-tempo-raccontato-e-la-nascita-della-meteorologia.pdf>, posjećeno 6. 3. 2023.

¹²⁴ Najizglednije je da su ribari imali susret sa sredozemnom medvjedicom, tada redovito prisutnom u Jadranskome moru, *koja svojim izgledom, pa i ponašanjem može u mašti potaknuti sliku o morskome biću nalik ljudskom. Tako je folklorna imaginacija preobrazila sredozemnu medvjedicu u mitsko biće – sirenu, odnosno morskú ženu ili pak morskog čovjeka*. Suzana MAJNARIĆ, Od anatolijske Boginje Ptice Grabljivice preko starogrčkih sirena do morskih djevoja u hrvatskim usmenim predajama, *Ethnologica Dalmatica*, vol. 19, Split, 2012., 55, 62.

¹²⁵ HR-AZDN-18, Prvostolni kaptol u Zadru, kut. 12, sv. 21, br. 105.

zabilježeno da je *nakratko bio jedno od najsjajnijih tijela na nebu*,¹²⁶ što se preklapa sa zapažanjima zadarskoga plemića.

Zamjetno je da gotovo nakon svakoga opisa astronomskih pojava u Cedulinovoj kronici slijedi opis nekoga neobičnog događaja sa zadarskoga područja koji je prethodio ili se dogodio nakon astronomske pojave, a kojemu autor nastoji dati autentičnost iskazom broja ljudi koji su događaju svjedočili. Tako je zabilježeno da je 15. lipnja 1580. godine *u Turnju svinja okotila jedanaest prašćića, a jedanaesto se okotilo s ljudskim licem, nosom, ustima, prednjicom i bradom, uši su bile praseće, kao i prednje i zadnje noge, dok je tijelo bilo ljudsko, što je vidjelo pedeset ljudi*.¹²⁷ Ako je podatak točan, zasigurno je bila riječ o nekoj vrsti genetičkoga poremećaja, koji je uzrokovao deformaciju i posljedično oblikovao naličje okota, poistovječeno s ljudskim izgledom.¹²⁸

Osim neobičnih događaja u Zadru i njegovu okružju, Cedulin je zabilježio i neobjašnjivu pojavu u Veneciji na dan 27. srpnja 1580. godine kada se, prema zapisu, *na trgu sv. Marka iznad sata, pojavio iznimni okrugli sjaj poput lopte, furiozno se uspinjući uz zvonik i nestajući uz pištanje te je iza sebe ostavio trag sjajnoga dima cijelom duljinom kretanja*.¹²⁹ Najizglednije je bila riječ o snažnijem električnom izboju, poznatome kao Elmovea vatra (kod nas i vatra sv. Nikole, i u meteorologiji vatra sv. Ilije). No činjenica da je zadarski plemić zabilježio taj događaj iz Venecije zorno pokazuje koliki su utjecaj atmosferske (ne)prilike imale na ljude u ranome novom vijeku te kako su prepričavanja događaja prelazila s jedne obale na drugu, zasigurno na tragu nadnaravnih i mističnih svojstava koja su se tada pridavala takvim pojavama.¹³⁰

O poveznici prirodnih fenomena i strahu ranonovovjekovnoga zadarskog društva, odnosno projiciranju *znakova s neba* na događaje na zemlji svjedoči

¹²⁶ Daniel W. E. GREEN, *Assessment of early-modern observations of comets and supernovae: Focus on pre-telescopic European astrometric and physical data*, Doktorska disertacija, Durham University, 2004., 197 – 200, <http://etheses.dur.ac.uk/3053/>, posjećeno 6. 3. 2023.

¹²⁷ HR-AZDN-18, Prvostolni kaptol u Zadru, kut. 12, sv. 21, br. 105.

¹²⁸ Slične deformacije zabilježene su i danas. Vidi: <https://www.mirror.co.uk/news/weird-news/mutant-pig-deformed-human-like-12870476>, posjećeno 6. 3. 2023.

¹²⁹ *Adi 27 Luglio à hore 24 nella Città di Venetia comparse in piazza di S. Marco sopra l'orologio, come un folgore lucidissimo ritondo come una palla, et ando con gran furia uerso il campanil sofiando disparue sopra la ceccha, e lassò dietro di se un fumo lucidissimo di quella longhezza, che haueua caminato, ciò é dal detto horologio fino le due colone, doue poi fino un gran pezzo quello fumo che apparuiua, come una nuuola bianca si abbino insieme sopra li standardi in forza d'una nuuola rotonda, e diuentò rossa quanto era bianca, subito poi cominciò sparir per il qual segno tutta la Città restò confusa*. HR-AZDN-18, Prvostolni kaptol u Zadru, kut. 12, sv. 21, br. 105.

¹³⁰ Krešimir KUŽIĆ, Grmljavinske oluje, udari groma i vatra sv. Nikole u hrvatskim primorskim krajevima (14. – 18. st.), *Hrvatski meteorološki časopis*, vol. 47, no. 47, Zagreb, 2012., 69 – 97.

i Cedulinov zapis od 13. kolovoza 1580. godine o najezdi skakavaca u Zadru *u tolikome broju da su sakrili sunce*.¹³¹ Cedulinu je zasigurno bila poznata starozavjetna biblijska epizoda o najezdi skakavaca u Egiptu (Izl 10, 12-15) te ne čudi da nakon toga opažanja u njegovu kronici slijedi opaska o *godini koja je bila jadna i katastrofalna, od kad je ljudskoga sjećanja, jer je bio bijedan urod pšenice, ječma, prosa, kruha, vina, ulja ... a manjkalo je i novca, bez kojega se ništa nije moglo kupiti, što je posljedično uzrokovalo oholost i ambiciju, i puno dima bez vatre u svim kvalitativnim odlikama ljudi*.¹³² Taj dio Cedulinove kronike možda najzornije pokazuje društveni, a dijelom i religijski mentalitet zadarskoga društva u 16. stoljeću. Uzročno-posljedične veze nemogućnosti razumijevanja i pojašnjenja prirodnih pojava, pridavanje mističnih i nadnaravnih svojstava istima te projiciranje biblijskih katastrofa na svakodnevicu, s neizbježnim elementima praznovjerja, u konačnici je rezultiralo pogoršanjem ljudskih odnosa u ionako teškim životnim okolnostima. No uzme li se u obzir da je zadarsko društvo 16. stoljeća pretrpjelo dva mletačko-osmanska vojna sukoba te vjerovalo u kauzalne veze između pojave kometa i zemaljskih promjena (bolesti, ratova, gladi...), o čemu je hrvatski renesansni filozof Andrija Dudić zapisao: *Bilo da komet sjaji na nebu zato da na ta i takva zla, čiji je on, kao kažu, znak, upozori, bilo zato da ih odbije, bilo da ih spriječi, ta tako znatna nesreća, koju sam samo površno spomenuo, bila je svakako dostojna toga da nam je najavi neki komet*,¹³³ ne čudi da je strah nerijetko nadvladao razum. Strah ranonovjekovnoga društva na Zapadu imao je raznovrsne uzroke.¹³⁴ Jedan od njih bile su pojave kometa, nerijetko popraćene praznovjerjem, o čemu su zabilježena svjedočanstva u različitim zemljama i povijesnim etapama.¹³⁵ Ne čudi stoga što se u kronici zadarskoga plemića Cedulina tolika pozornost pridavala upravo pojavi kometa i neobičnim atmosferskim i astronomskim zapažanjima, pomiješanim s opisima neobičnih događaja na mitološkoj razini.

U prijepisu Cedulinove kronike pohranjenomu u Arhivu Zadarske nadbiskupije prepisivač je zamijenio 1582. za 1588. godinu. U prijepisu zadarskih kronika pohranjenih u Znanstvenoj knjižnici u Zadru navedena je ispravna

¹³¹ HR-AZDN-18, Prvostolni kaptol u Zadru, kut. 12, sv. 21, br. 105.

¹³² HR-AZDN-18, Prvostolni kaptol u Zadru, kut. 12, sv. 21, br. 105.

¹³³ I. SKUHALA KARASMAN, Dudićevo tumačenje kometa, 226.

¹³⁴ Jean DELUMEAU, *La paura in Occidente (secoli XIV-XVIII)*, Torino, 1979.

¹³⁵ Duane KOENIG, Comets, Superstitions, and History, *Quarterly Journal of the Florida Academy of Sciences*, vol. 31, no. 2, Gainesville, 1968., 81 – 92, <http://www.jstor.org/stable/24315130>; Roberta J. M. OLSON, ...And They Saw Stars: Renaissance Representations of Comets and Pretelsopic Astronomy, *Art Journal*, vol. 44, no. 3, Philadelphia, 1984., 216 – 224, <https://doi.org/10.2307/776821>, posjećeno 8. 3. 2023.

godina (1582.), što je razvidno iz opisa uvođenja gregorijanskoga kalendara¹³⁶ te se dalje u radu ona i navodi u kronološkim zbivanjima. Cedulin je, tako, zabilježio iznimni pljusak i nevrijeme 5. siječnja 1582. godine, a 2. ožujka iste godine promatrao je iz Lukorana *kako se nad Zadrom u dva sata po noći nadvio crveni oblak, poput vatrenoga plamena, koji se činio kao da dodiruje kuće u Zadru, a puhala je snažna bura.*¹³⁷ I taj Cedulinov zapis popraćen je izrazima straha – *prestrašna i preužasna stvar za vidjeti, koja je trajala dva sata, kao da gori cijeli grad* – a sukladno vjerovanju da zvuk zvona može otjerati nevrijeme, brevalo se zvonom crkve sv. Marije u Zadru, pri čemu je postojala velika opasnost od smrtnih posljedica udara groma, napose za zvonara, o čemu ima pregršt zapisa u literaturi.¹³⁸

Ponovnu pojavu kometa zabilježio je Cedulin u noći 12. svibnja 1582. godine,¹³⁹ s konkretnim opisom njezina kretanja *od sjeverozapada razinom mora (una cometa tramontana, e magistro a raso del mare), čiji se radijalni rep velike duljine protezao prema istoku te se činio poput trećine vrha duge, zakrivljenog po sredini svoje duljine, koliko sunce prijeđe za sat i pol, a mlaz mu je bio širok, poput velike duge, što nikad nije viđeno, ja sam ga gledao s bastiona, trajao je više od tri puna sata, koliko sam ja promatrao, a kažu da je sljedećih večeri bio vidljiv na istome mjestu i trajao je nekoliko dana, nakon čega je nestao.*¹⁴⁰ Konzultirajući dostupnu znanstvenu literaturu, uočeno je da Cedulinovi opisi pojave kometa iz 1578. i potonji iz 1582. godine odgovaraju zabilježenim pojavama kometa u drugim povijesnim izvorima u Europi i Kini te je moguće da je bila riječ o opažanju Kreutzove grupe kometa (*Kreutz Sungrazers*), osobito ako se uzme u obzir Cedulinov opis repa kometa i njegove izrazite duljine iz 1582. godine, što je odlika kometa iz spomenute grupe.¹⁴¹ Uz to, zabilježeno kretanje kometa iz 1582. godine od sjeverozapada (*tramontana, e magistro*), čiji se rep proteže prema istoku, odgovara dosadašnjim spoznajama o kretanju Kreutzove grupe kometa, koji se pojavljuju u zviježdima Kita (*Cetus*) i Rijeke Eridan (*Eridanus*). Primjerice, sličan opis kretanja kometa zabilježen je u povijesnim spisima u

¹³⁶ *Cronache di Zara*, fol. 12v-13r.

¹³⁷ HR-AZDN-18, Prvostolni kaptol u Zadru, kut. 12, sv. 21, br. 105.

¹³⁸ Ta praksa i vjerovanje u pojedinim krajevima nisu iščezli ni do danas. K. KUŽIĆ, *Grmljavinske oluje*, 74.

¹³⁹ Riječ je o kometu u literaturi poznatijoj kao *Comet C/1582 JI*, koji je 12. svibnja 1582. godine bio samo 14° od Sunca nastavljajući prema elongaciji od 24° do 18. svibnja iste godine, zbog čega je bio izraženiji promatračima na sjevernoj Zemljinoj polutki. D. W. E. GREEN, *Assessment*, 200.

¹⁴⁰ HR-AZDN-18, Prvostolni kaptol u Zadru, kut. 12, sv. 21, br. 105.

¹⁴¹ Ichiro HASEGAWA, Syuichi NAKANO, Possible Kreutz Sungrazing Comets Found in Historical Records, *Publications of the Astronomical Society of Japan*, vol. 53, issue 5, 931 – 950. <https://doi.org/10.1093/pasj/53.5.931>, posjećeno 8. 3. 2023.

SLIKA 2. Komet iz Kreutzove grupe iz 1882. godine.

(Izvor: https://en.wikipedia.org/wiki/Great_Comet_of_1882#/media/File:Great_Comet_of_1882.jpg)

Japanu 9. veljače 1106. godine: *On the fourth day in the first month of the first year of the Kasyo reign (1106 February 9), after sunset, a comet appeared in the southwest. Its rays pointed to the east and trespassed on the space between Tian Cang (Cetus) and Tian Yuan (Eridanus).* Isti autori navode podatak o opažanju kometa u Kini u studenome 1666. godine, koji se *rastezao prema središtu neba (stretched to the center of the sky)*, što je identično Cedulinovu opisu *vrha duge*, koji se rasteže, sukladno vizualnoj percepciji oka, prema središtu nebu, a znakovita je podudarnost Cedulinove i kineske usporedbe pojavnosti kometa s dugom (*It was like a white rainbow stretching to the northwest*).¹⁴² S obzirom na to da kometi Kreutzove grupe prolaze vrlo blizu Sunca, oni koji prežive prolaz perihelom (položaj kometa na svojoj eliptičnoj putanji kada je najbliži Suncu, odnosno Sunčevu središtu) proizvode dugi impresivan rep ili repove, što u potpunosti odgovara Cedulinovu opisu. Prema objavljenim rezultatima istraživanja, najjasnija ukazanja kometa Kreutzove grupe zbivaju se između siječnja i ranoga svibnja, što se također preklapa s Cedulinovim opažanjima kometa u ožujku 1578. i prvju polovini svibnja 1582. godine.¹⁴³

¹⁴² I. HASEGAWA, S. NAKANO, Possible Kreutz Sungrazing Comets.

¹⁴³ Kenelm J. ENGLAND, Early Sungrazer Comets, *Journal of the British Astronomical Association*, vol. 112, no. 1, London, 2002., 14.

Cedulin je u nedjelju 17. lipnja 1582. godine izgledno svjedočio konjunktiji Mjeseca, Marsa i Venere, koju je ovako opisao: *...vidio sam polumjesec s dvije zvijezde, bilo je lijepo i vedro bez ijednog oblaka, zvijezde su se vidjele, prejasne kao u ponoć.*¹⁴⁴ Konjunktija se mogla opažati u zoru prije (ili za) Sunčeva izlaska (Slika 3). Cedulin navodi podne kao vrijeme opažanja, što bi prema *Ore italiche* približno bilo u ranim jutarnjim satima. Inače, Mjesec je bio u opadajućoj fazi i vidio se kao tanki srp u obliku slova C. Nešto više od 10 % Mjesečeve vidljive površine bilo je obasjano neposrednom Sunčevom svjetlosti. Za tri dana nastupio je mlađak.

Konjunktije su atraktivne nebeske pojave, pa i danas privlače pažnju javnosti, posebno ljubitelja astronomije. Može se pretpostaviti da je Cedulinovo zanimanje za konjunktije bilo dodatno potaknuto tajnom Betlehemske zvijezde koju su prema Evanđelju po Mateju (Mt 2, 1-13) pratila tri kralja da bi ih dovela do mjesta Isusova rođenja u Betlehemu. U to je vrijeme u Italiji prevladavalo mišljenje da Betlehemska zvijezda predstavlja konjunktiju. Prema povijesnim i astronomskim podatcima o pomrčini Mjeseca pretpostavljamo da je Isus rođen u razdoblju od 8. do 4. godine stare ere. U tom razdoblju zbile su se tri konjunktije Jupitera i Saturna, od kojih se jedna vezuje uz moguću godinu Isusova rođenja, 7. godine stare ere.¹⁴⁵ Naravno, postoje i druga znanstvena tumačenja o Betlehemskoj zvijezdi.¹⁴⁶

Dana 28. rujna 1582. godine Cedulin je u jedan sat iza ponoći promatrao vedro nebo s izrazito sjajnim Mjesecom, *kao da je jasni dan*, kada je iznenada, poput groma iz vedra neba, vatreni bljesak obasjao grad, *kao kad se zapali brdo slame* te odmah potom iščezao.¹⁴⁸ Pojava se može dovesti u vezu sa sjajnim meteorom (bolidom) koji je preletio u blizini zadarskoga područja i možda kao meteorit negdje pao. Sličan recentni slučaj je Čeljabinski meteor.¹⁴⁹

Konačno, Cedulin je ostavio vrijedan zapis o reformi julijanskoga kalendara pape Grgura XIII. Unatoč uvođenju 1582. godine, Mletačka Republika nastavila je sa svojom praksom računanja Nove godine, koja je prema *more veneto* započinjala

¹⁴⁴ HR-AZDN-18, Prvostolni kaptol u Zadru, kut. 12, sv. 21, br. 105. Zahvaljujemo doc. dr. sc. Dunji Fabjan s Fakulteta za matematiku i fiziku Sveučilišta u Ljubljani za nesebičnu pomoć oko razrješenja talijanskih tekstova i pomoći u interpretaciji.

¹⁴⁵ David W. HUGHES, The Star of Bethlehem, *Nature*, vol. 264, London, 1976., 513 – 517. <https://doi.org/10.1038/264513a0>, posjećeno 29. 11. 2023.

¹⁴⁶ Vidi primjerice: Mark KIDGER, *The Star of Bethlehem*, New Jersey, 1999.

¹⁴⁷ Konjunktija je vizualizirana pomoću računalnoga programa Stellarium koji se može besplatno preuzeti s internetske stranice <https://stellarium.org/>. Program je pouzdan i jednostavan za rad.

¹⁴⁸ HR-AZDN-18, Prvostolni kaptol u Zadru, kut. 12, sv. 21, br. 105.

¹⁴⁹ https://en.wikipedia.org/wiki/Chelyabinsk_meteor, posjećeno 26. 12. 2023.

SLIKA 3. Konjunkcija Mjeseca, Marsa i Venere 17. lipnja 1582.¹⁴⁷

na dan 1. ožujka. Primjerice, 1. siječnja 1582. godine prema gregorijanskome ili julijanskome kalendaru, bio je 1. siječnja 1581. godine prema *more veneto*. Na dan 15. listopada 1582. godine zapisao je plemić Cedulin da bi u skladu s gregorijanskom reformom *danas trebao biti 5. listopada, petak* (po julijanskome kalendaru, op. a.), *jer je zbog reforme solarne godine umanjeno deset dana ovoga mjeseca pa bi se dosadašnji stvarni dan Kristova Rođenja* (25. prosinca 1582., op. a) *i muke* (25. ožujka 1583., op. a.), *u koji se rodio i trpio računao petnaestog u mjesecu, a pada nedjeljno slovo C, koje je prije bilo G: ova je reforma provedena za sav kršćanski svijet od Njegove Svetosti Našega Gospodina Pape Grgura XIII. Bolonjca iz kuće Boncompagno.*¹⁵⁰ Nedjeljno slovo, spomenuto u zapisu, odnosi se na komputski račun (lat. *computus*), prema kojemu se određuje nedjeljni dan prvoga siječnja svake godine. Svakom danu u godini pridruženo je jedno slovo iz niza A, B, C, D, E, F, G, tako da je 1. siječnju pridruženo A, zatim 2. siječnju B, itd., dok je 7. siječnju pridruženo A, zatim 2. siječnju B, itd., dok je 7. siječnju pridruženo G, pa 8. siječnju ponovno A i tim se slijedom postupak pridruživanja ponavlja za ostale dane u godini.¹⁵¹

¹⁵⁰ HR-AZDN-18, Prvostolni kaptol u Zadru, kut. 12, sv. 21, br. 105.

¹⁵¹ Marijana BORIĆ, O jednom prirodoslovnom ćirilicnom rukopisu iz doba prosvjetiteljstva, *Filologija*, no. 63, Zagreb, 2014., 77; Marijana BULJAN-KLAIĆ, Hrvatski komputski rukopis iz kasnog baroknog razdoblja u Dalmaciji, *Dani Hvarškoga kazališta*, vol. 20, no. 1, Split, 1994., 216 – 218.

ZAKLJUČAK

Analizom prijepisa dijela kronike zadarskoga plemića Šimuna Cedulina iz 16. stoljeća te komparacijom upisanih podataka s dostupnim arhivskim gradivom iz istoga razdoblja i dosad objavljenim rezultatima znanstvenih istraživanja, može se zaključiti da su Cedulini opisi vojnih djelovanja na zadarskome području za vrijeme Ciparskoga rata (1570. – 1573.) vrhunski povijesni izvor s visokom razinom autentičnosti. Ističe se nadnevak pada Zemunika i Poličnika u osmanske ruke, datiran na 20. lipnja 1570. godine, što potkrepljuju izvornici iz Državnoga arhiva u Veneciji.

Kronika je u 17. stoljeću bila u posjedu plemićeva unuka, zadarskoga kanonika Šimuna Cedulina, a osim zapisa o događanjima tijekom Ciparskoga rata sadrži opširna zapažanja astronomskih pojava (poput pojava kometa, konjukcija, pomrčina) i meteoroloških anomalija u drugoj polovini 16. stoljeća. Na temelju potonjih zapisa o astronomskim pojavama može se zaključiti da se zadarski plemić Šimun Cedulini zanimao za astronomiju i meteorologiju, tim više što su sva zabilježena opažanja u kronici o kretanju nebeskih tijela i specifičnih astronomskih pojava rezultat promatranja neba u ranim jutarnjim i kasnim noćnim satima, što upućuje na ciljano i unaprijed određeno opažanje. Najzanimljiviji je opis pojave polarne svjetlosti, najvjerojatnije najstariji zapis o polarnoj svjetlosti opaženoj s područja Hrvatske, kao i zapis o pojavi Velikoga kometa iz 1577., moguće najstariji u svijetu. No iako su opažanja astronomskih pojava u Cedulinoj kronici kvalitetno opisana, ipak se uočava određena doza straha, svojstvena ranonovovjekovnomu društvu, te povezivanje događaja s praznovjermem i praksom bilježenja neobičnih događanja na zadarskome području, kojima se uzrok tražio (a izgledno i nalazio) upravo u nesvakidašnjim promjenama u kretanju nebeskih tijela, u kontekstu onodobnoga vjerovanja da nebeske promjene bitno utječu na zemaljske događaje. Unatoč tim psihosocijalnim devijacijama, koje su sastavni dio Cedulinove kronike, ona se može smatrati vrijednim povijesnim vrelom za proučavanje različitih aspekata svakodnevice, vjerovanja, strahova i mentaliteta zadarskoga komunalnog društva u 16. stoljeću. Nije poznato je li izvornik kronike zadarskoga plemića Šimuna Cedulina sačuvan do danas, ali se na temelju fragmentarnih zapisa može zaključiti da je bila riječ o iznimno preciznim i minucioznim opisima bogatome štivu i svjedočanstvu jednoga vremena.

PRILOG 1. Prijepis kopije dijela kronike zadarskoga plemića Šimuna Cedulinija iz 16. stoljeća (Izvor: HR-AZDN-18, Prvostolni kaptol u Zadru, kut. 12, sv. 21, br. 105.)

Giornale di Zara del Cedolini.

Copia tratta da un libro di note, et memorie tenute dal quondam Signor Simon Cedolini Nobile di Zara esistente appresso il molto Reuerendo pre Simon Cedolini Dottor Canonico quondam Signor Pietro suo nepote, et filio.

1567 Adi 12 Ottobre giorno di Domenica per ordine dell'Eccellentissimo Signor Sforza Palauicino fù leuata la Madona Santissima del Borgo di Zara portata nella Citta, e riposta nella Chiesa di San Steffano per comissione delli Eccellentissimi Rettori, Paolo Griti Conte, et Aluise Lando Capitano.

1569 Adi ... questo anno fù una catiua raccolta di biauue, che li formenti si uendeuano di Zugno à L 12 il staro, et anco tredici: li orzi a L 8 et li minuti a L 6 il staro; fu anco catiuissima raccolta de uini, che pochi si ricordarano di cosi cattiuua annata. Erano à quest tempo Rettori in Zara li Eccellentissimi Signori Hettore Tron Conte, Andrea Barbarigo Capitano et Bernardo Malipiero Proueditor della Cauallaria tutti tre giouani che niuno di loro ariuauano l'eta di trentatre anni.

1570 Adi 23 Febraro fù assediata Almissa da quatro mille Turchi, et ancora se ne aspettauano. Adi sopra detto similmente tre fuste sono armade in Nerenta, e da tredici barche. Chi dice alli danni delle Ville, Gelsa, et Verbosca, e chi dice à danni della Brazza. Così scomenzando da Nerenta fino Almissa sono pieni li luochi di esserciti di gente Turchesca.

Adi 24 sopradetto giorno di uenere festa di S. Mattia cominciarono da uinti milla Turchi correr per il nostro contado trasando tutte le uille del contado, e le chiese, menando uia da diece mille animali tra minuti, e grossi, e da trecento huomini, fermandosi il campo tra Zemonico, e Nouegradi, e ste per tutto sabatto, e la Domenica le parti nel suo territorio, e brusò tutte le uille del Banadego resereuando le fortezze.

Adi 26 antedetto essendo meser Pietro Antonio Ferrà mandato da Eccellentissimi Rettori che sono Hettore Tron Conte, et Andrea Barbarigo Capitano alla guardia in Castel Polissane per li tumulti sopradetti, il detto meser Pietro Antonio abbandonò il detto Castel, lassando dentro da disiotto botte di uino, e da trecento quarte grande di biauue. Volse Iddio, che li Turchi no si appresorono al Castello al ritorno, et il uino, e le biauue erano di quelli uillani del luoco.

Adi sopradetto li Turchi hanno ritenuto per tutti i luochi loro tutti li mercanti, e sudditi Venetiani, e li nauili loro, e mandato à Constantinopoli, doue parimente sono tratenuate tre nauì Venetiane con un million, e cinquecento mille ducatti d'oro.

Adi primo Marzo uenero li Turchi da tre mille con sei barche per mar e per terra fino alla Citta de Cattaro, e reteneno prima tre Ambasciatori Cattarini, li quali 'l Clarissimo Proueditor di Cattaro haueua mandato con presente di ualuta per ottocento ducati, e con tre barche à Castel Nuouo al Sanzacco del Ducado, il quale ritenè l'Ambasciatori, e loro tre barche con il presente.

Adi 5 detto li Turchi s'impatroiarono del Castel di Tign, perche lo trouarono senza alcuna guardia.

Adi detto uenne qui à Zara l'Illustrissimo Signor Giulio Sauorgnan per Gouvernator General della militia, e per finir la fabrica del disegno dell'Eccellentissimo Signor Sforza Palaucicino con dieci suoi seruitori, e fece laorar il forte con terren.

Adi 9 detto giorno di Sancti Quaranta Martiri Zobia li Turchi feceno la seconda correria, al numero di cento caualli, e quatrocento pedoni, con li quali s'incontro il Clarissimo Signor Bernardo Malipiero Proueditor della Cauallaria con ottanta caualli tra buoni, e catiui, e da cento pedoni, e questa appresso il molin di Mahurci, e li pedoni erano rimasti un mezo miglio lontani dalli caualli cosi il sopradetto Signor Bernardo, con uinti de questi nostri capitani dete nel campo Turchesco, e lui ammazzo un Turcho, poi lui fù ammazzato solo Proueditor, e non altro niuno e delli Turchi furono ammazzati da trenta, e fù da Turchi brusato il detto molin.

Il detto Clarissimo Signor Malipiero il terzo giorno, che fù sabato fù sepolto nella Chiesa del Domo appresso l'altar di Santa Orsola nella sepultura d'un Vescouo con gran pompa, con tante bandiere, e caualli coperti di tella negra, e molti seruitori con mantili coperti di negro; pompa da caualier, e soldato che si suol far andauano auanti il cadauero in processione.

Adi 19 antedetto fù fatto in luoco del morte Malipiero Proueditor della caualaria il Clarissimo Signor Fabio Canal, il quale menè seco due belletissimi caualli, che li haueuan donato il Ducca di Ferrara.

Adi detto fù mandata la ciurma all'Eccellentissimo General huomini du cento, e sesanta quatro.

Del medesimo mese fù assediata tutta l'Albania da Turchi, li quali erano al numero di quaranta mille.

Adi 29 antedetto mercordi il strenuo Capitan Camillo Detrico, Capitan Sladoe, e Capitan Zuanne Medoseuaz Capitani de caualli Crouati, e doi capitani di stradiotto, che furono tra tutti caualli uintinoue, e pedoni cinquanta Crouati del nostro contado, li quali fecero una imboscata adi 30 Marzo fù Zobia, à quaranta tre Martulossi, tra i quali erano sei Turchi, cosi questi nostri con grandissima uittoria ne ammazzarono da otto, e tutti li altri furono presi, che non scampo uno, e uennerò a Zara con gran festa, e nissuno delli nostri fù ammazzato, se non un caualo ferito.

Adi primo April essendo sortiti in campagna da ottanta de nostri Crouati pedoni sono stati rotti da Turchi, presine uintisette, e cinque ammazzati.

Adi 2 detto uenne à Zara, l'Eccellentissimo Signor Zan da Lezze Kaulier, e Proueditor di S. Marco Proueditor General di tutta la Dalmazia con la galia del Magnifico Signor Nicolò Surian à hora di uespero, e à doi hore in circa di notte uenne fuor di galia accompagnato da dodeci torzi grandi fino S. Domenico doue uolse allozar, et allozò con gran beneficio delli frati.

Adi detto fù letta la lettera della publicatione della guerra, la qual si lesse senza trombette, e senza alcuna allegrezza.

Nota come appresso Candia fù presa una naue piena de monition per Constantinopoli, la quale mandaua il Rè di Franza al Turco cargo d'archibuzi da roda da tre mille, et altra monition, la qual fù presa da doi galere Candiotte, e ritenuda in Candia.

Nota, come passò de qui un Zaus Ambassador del Turcho, qual andaua à Venetia per domandar Cipro da parte del Turcho, il qual zonto, che fù à Venetia furono mandate tre barche de caui à leuarlo, e fecero pesa alla galera, che non deba leuar fuori nissuno, cosi fina un poco fù rimandato il detto Zaus con la risposta, se uol Cipro, che se uada tor con la sua potenza. Così la galia lo menò derecauo à Ragusi, perche li haueua leuatolo.¹⁵²

Adi 3 April antedetto zonsè à Zara l'Illustrissimo et Eccellentissimo Signor Gerolimo Zane Capitan Generale de mar, e fù di luni à hora di uespero, che pioeuea, e non li parti di galia quella sera, se non il di di marti e andò delongo al Domo à Messa accompagnato dalla procession.

Nota come furono mandati da Venetia due pezzi d'alteraria da sessanta uno di peso libre 7718, e l'atro 7717 li più belli che si fossero uisti ancora qui à Zara cannoni grossi, e pieni di metallo. Mes. Mart.

Adi 5 April sopradetto il strenuo Capitan Bernardin Carnaruti dalli Signori Venetiani fatto Capitano di cinquanta fanti di questi del nostro contado con stipendio de ducati dieci al mese, et il ragazzo à ducati tre, e cosi parimente ogni soldato, per guardar il nostro teritorio contra Turchi, fù mandato al Castel di Polissane.

Con il medemo salario, ragazzo e tanti soldati fù mandato Meser Julio Grisogono al Castel di Zemunico, come il antedetto.

Adi 11 April antedetto uennero à Zara Lettere Ducal, che si debba mandar ducento, e trenta huomini per le galere grosse de questi di Zara cosi furono cerniti, e mandati.

¹⁵² O točnosti podatka svjedoče izvješća Senata od 27. ožujka 1570. godine. Usp. IT-ASVe, Senato, Deliberazioni, Costantinopoli, *Costantinopoli. Registri*, reg. 4, fol. 33v-34v.

*Adi 16 detto L'Illustrissima Signoria debe saluocondotto alli Scochi di Segna, che possono liberamente caminar per tutti i luochi del Stado.*¹⁵³

Adi 19 detto nota come sino à questo giorno sono uenuti in tutto soldati ottocento cinquanta con i loro capitani à Zara per guardia della medesima Città.

Adi 23 detto li Turchi preserno à Diclo appresso Pontamica uinticinque huomini delli quali tre sono stati ammazzati, et altri menati in Turchia da dodici Turchi, che sono stati in tutto.

Il detto giorno uenne nuoua da Lesina, come sono stati ammazzati uinti, e presi doi huomini delli nostri da Turchi, li quali erano andati per brusar le fuste à Nerenta, et à danni de Turchi. Et ancor hanno preso li Turchi tre barche delli nostri sono stati in tutto ottocento persone, et hanno ammazzato li nostri da 25 Turchi, e preso uno et una donna.

Nota, che l'Eccellentissimo Signor Proueditor General Zan da Lezze fece doi gentill'huomini, e doi cittadini per Governatori di Zara per li bisogni, che accadano ad esso al tempo della guerra. De Nobili fù Signor Pietro Cedolini detto Cicareli, et il Magnifico Signor Donado Ciualelli. De Cittadini Meser Simon Armani, et Meser Francesco Ventura.

24 detto Lunedì sedeci Turchi presero uinti de nostri, che pascolauano li caualli, e con li medesimi caualli condusero uia tutti.

25 detto de notte furono presi quaranta delli nostri, li quali dormiuano appresso li loro animali, e caualli appresso Drachsanzia oltre il porto da cento Turchi in circa, e menadi uia con tutti li loro animali, e caualli.

Adi primo Maggio li soldati, ch' erano alla custodia di Zemonico lo abbandonarono senza, che alcun fosse rimasto dentro alla guardia, li quali furono presi dal Proueditor della cauallaria, che si erano inuiadi per andar à Nadin, e cosi furono presi, e messi in galia delli condanadi, li quali erano in tutto uinticinque Italiani. Il Caporal, e bombardier furono appicati, ma il bombardier per miracolo di Dio essendo stato appicato messa hora in galia dell'Eccellentissimo General era ancora uiuo, per il che l'Eccellentissimo General fece calar l'antema per ligarghe un'altra codetta à pie, doue lui subito se fermo in piedi, e comenzo à uaradarlo; onde il detto Eccellentissimo General li fece misericordia, e lo fece lassar per miracolo, et à cinque delli soldati furono taiade le man dritte.

Nota, come crescete 'l formento à L 25 il staro, et il pan à scaffa se comenzò à uender di meglio à onze otto alla gaietta.

Adi 29 detto il formento si comenzò à uender à L 27 il staro da Meser Paolo Casich.

¹⁵³ Odredbu je donio mletački Senat 4. travnja 1570. godine. IT-ASVe, Senato, Deliberazioni, Mar, Mar. Registri, reg. 39, fol. 195v.

Il detto giorno uenne qui à Zara l'Eccellentissimo Sforza Palauicino con una galia bastarda Lunedì, il quale meno sotto la sua obediienza dodece mille soldati, e li mise su le galie per far sbarco à danni de Turchi.

30 detto uenero à Zara cinquanta doi ferrarioli, li quali portauano doi arcobusi, et alcuno tre, e condussero caualli Italiani.

Vltimo detto uenne il Capitan delle galee grosse, il quale si uogaua benissimo e fù in giorno di mercore, con il quale uennero anco altre galie grosse in tutto il numero di undeci.

Nota come la Signoria di Venetia hà fatto questo anno galie noue:

De Palladini ottanta n.º 80

galie grosse undeci n.º 11

La galera dell'Eccellentissimo Signor Capitan General Zanne n.º 1

Vna dell'Eccellentissimo Signor Sforza Palauicino n.º 1

Vna dell'Eccellentissimo Antonio Canaletto Proueditor n.º 1

Vna da Capo d'Istria n.º 1

Galie, che si trouano fuori per le guardie, cio è galere uechie de

Condanati, compresa quella del Eccellentissimo Gouvernator n.º 12

Galie di Libertà sei n.º 6

Galie di Dalmatia, cio è la Zaratina, Sebenizana, Traurina, Spalatina, Cattarina, Lesignana, Arbesana, Chersina, e Viglisana in tutto otto n.º 8

Cipriote doi n.º 2

Quelle del Proueditor Celsi, e Capitan di Colfo Marco Quirini due n.º 2

Galie dell'Isola de Candia uinticinque n.º 25

Galie del Rè di Spagna n.º 52

Galera del Papa n.º 12

Nauì da combattere Venetiane dieci n.º 10

Caramussali di Candia trenta n.º 30

Il Galion fausto n.º 1

in tutto galie sotile n.º 203

galie grosse n.º 11

naue n.º 10

caramussali n.º 30

Galion n.º 1

fanno in tutto n.º 255

Oltre cio armarono li Signori Venetiani per la guardia di Dalmatia sei fuste, delle quali era Capitan, il Clarissimo Signor Antonio Thiepolo.

Adi 12 Giugno l'Eccellentissimo Capitan General Zanne, e l'Eccellentissimo Signor Sforza Palauicino si partirono con tutte le galie sutil, e grosse per andar à contraresse con l'armata Christiana, et andar adosso l'armata Turchesca e questo fù Lunedì uigilia di S. Antonio di Padua.

Adi 20 detto Zemonico li rese alli Turchi, e la notte poi tolser Polissane.

Adi ultimo detto il Signor Giulio Sauorgnan essendo andato à Nona, Città lontana da Zara per terraferma dodeci miglia, e quella fece brusa tutta.

1571 Adi 5 Febraro lunedì à hora di uespero li Turchi tolsero Malpaga la guardia, quale era rimasta con quatro, che la guardauano.

Adi 10 detto Sabato matina li nostri ruinarono la torre, ouer guardia di Belueder per paura che non uenisse esser tolta dalli Turchi.

Adi primo Marzo mercordi primo di quadragesima circa hora di uespero li Turchi ruinarono la torre sopradetta di Malpaga, la qual era in poder loro perche l'hauueano preso per forza, et ammazzati, e menati parte di quelli nostri, che erano di dentro.

Adi Marzo, li giorni precedenti essendo doi galere Venetiane alla guardia di Nerenta, che furono il Magnifico Tron, et il Magnifico Venieri, et hauendo per spia, che la fusta di Nerenta con due brighentini e diciotto barche armate erano usciti fuori con più di cinquecento Turchi à danni della Brazza, e Lesina andarono dietro quelle, che per buona sorte inuestirono in terra saluandose li Turchi, e li nostri presero le barche, e la fusta con li brighentini.

Adi 15 Marzo giorno di Marti fù preso Capitan Camillo Dettrico da Turchi appresso Giadaue, essendo uenuti li Turchi in gran numero fino la trinciera, al qual Capitan Camillo furono date cinque ferite nelle cosse de tutte doi le gambe, et una li passo sopra il zenochio sinistro da banda in banda, il qual guarò, e fù menato in Cliuno, e poi fù rescatado con permuta d'un Turcho d'importanza.

Nota, come undeci fuste Turchesche hanno preso più di cinquanta nauilii, carichi di diuerse mercantie, che ueniuan de Sotto uento, e d'Ancona per Zara, tre nauili de soldati, che ueniuan à Zara per la guerra, le qual fuste sono state per fino à Malamaco al dispetto delle nostre galie, che erano in Dalmatia per le Città à spassi, e Giochi.

Il Sopracomito Tron appresso Corfù essendo andato à discouezer l'armata Turchescha con la galia Chersina assalito da sette galie Turchesche restò preso, e la Chersina fugita.

Fù preso il Magnifico Meser Pietro Bortolazzi sopracomito dalla galera Zaratina insieme col Clarissimo Barbarigo della Samozza sopracomito d'una altra galia, le qual erano insieme, che andauano à ritrouar il Capitan General ch'era partito da Corfù per causa dell'armata Turchesca, doue appresso Corfù furono prese dette due galie dall'armata Turchescha, li sopracomiti furono mandati à Constantinopoli.

Adi 7 Agosto Famagosta fù presa da Turchi con perdita assai d'una, e dall'altra parte; ad Signor Astor Baglion fù tagliato il naso, e l'orecchie, e così mandato à Constantinopoli.

Adi ... del detto mese Aluzali uice Rè d'Algieri con settantanoue in ottanta uascelli tra galie, et alcune poche fuste penetrò fino à Ragusa, et auanzandosi uenne sino à Lesina metendo à ferro, e froce ogni cosa, e facendo schiaui, e brusò Città uechia, et in Lesina la cancellaria, et il Pallazzo, et alquante case nella Città, et in borgo una parte brusorono; il Monasterio delli frati di S. Francesco, et il Monasterio delli frati di S. Domenico furono brusati, e preseno nell'Isola ottocento anime.

Adi 7 Ottobre sopra Corzula si scontro l'armata Turchesca con quella della Christianità, nel qual luoco si fece il fatto d'arme general, la nostra armata, ch' era dusento, e cinque galie sutil, tre grosse, e Turchesche galie sotil dusento, e quarantacinque la nostra fracassò, e buttò à fondi, e prese delle Turchesche cento, e sesanta una, dodeci galiolle, e quaranta fuste, il resto butò a fondi: la qual uittoria fù gloriosa, e felice alla Christianità; solo Aluzali scampò con trenta galere, et all' hora si ritrouaua Mustafa Bassa General della presa de Cipro con galie quatordecì sopra l'Isola di Rodi, e subito intesa la noua dalla zotta andò à Constantinopoli.

Adi detto furono finite le porte della marina nella fabrica nuoua appresso S. Grisogono ad inuoltar, e fù disfatto li contra il più bel uolto, ch' era in tutta la Dalmatia per essere cosa antica, e tutto di marmoro fino, e furono butate molte case contra essa porta per hauer più spatio, e più bella ueduta.

1573 Adi ... Marzo fù messo S. Grisogono sopra le detta porta nella fazada di dentro della Città.

Adi 16 Aprile li formenti sono crescudi fino à L 24 il staro, e le farine à L 28 il staro, e questo nasce per la gran quantita delle fuste Turchesche, che sono in questo Colfo, che non si sente altro tutto il giorno, che dir sono stati presi tanti nauili dalle fuste, e le nostre galie stanno in porto à gratarzi la panza.

Venne parimente fuori di Constantinopoli un' altra armata Turchescha de dusento, e diciotto galie grande bellissimo, e ben in ordine, fù di essa Capitano General Piulli Bassa, et Asuzali suo logotenente, et era poi fina trenta doi corsari, che fanno in tutto ducento e cinquanta uelle; li quali si scontrarono appresso Modon con l'armata Christiana; ne l'una, ne l'altra hebbe ardir di affrontarsi.

Adi 18 April essendo uscito 'l Clarissimo Meser Fabio proueditor de caualli con cento, e settanta un cavallo dalla Città di notte per prender Zemonico, e nell'aurora nel ariuar della sua uanguardia de settanta caualli à Zemonico s'incontrarono in trenta cinque caualli Turcheschi, usciti di Zemonico adosso li nostri in quello anco ariuarono dieci caualli della guardia di Polissane, li quali s'unirono con quelli trentacinque di Zemonico et andarono adosso delli nostri. Vedendo li nostri uenirli adosso li Turchi, anco li nostri andarano adosso li Turchi; In quello li altri caualli, ch'erano nell'imboicata con il Clarissimo Signor Proueditor uedendo, che li Turchi incalzauano li nostri con ammazzarli, e ferrirli li caualli, ma la

gropia seguitandoli fino la fumara con gran uergogna delli nostri, e dano. Li Turchi presero trenta due caualli con li patroni uiui delli nostri, et altri dieci caualli, ammazzandoli patroni di essi, e da sette pedoni delli nostri furono presi. Si ritrouò in questo tempo qui per Proueditor General Meser Aluise Grimani in loco dell'Eccellentissimo General Signor Giacomo Foscarini, ch' al presente è Capitano General dell'armata in mar.¹⁵⁴

1573 Adi 25 April il giorno di S. Marco doppo la procession fù puplicata la pace fatta col Serenissimo Signor Turco. Vsci di nouo fuora di Constantinopoli il sudetto Piali Bassa con un armata di galie ducento, e cinquanta sotile, et undeci grosse, doppo fatta la pace con li Venetiani trauerò in Calabria, e prese un Castel di Gotron, e da quattro mille anime, et haueria fatto più danno, ma la fortuna lo fece tornar indietro ai uinti d'Agosto.

Adi 3 Nouembre furono presi sette huomini dalli Turchi li quali erano alla guardia lassadi da Capitan Camillo Dettrico à una sua uilla à canto la marina, che si chiama Moco per guardar le oliue, acciò non fusse colto dalli ladri, doue li Turchi presero sette, et una ammazzarono, e til nono fuzò ferito con gran difficoltà lui solo, e questo in buona pace. Etiam inanti di questo, quasi ogni giorno prendeuano li Turchi qualcuno delli nostri, etiam doppo puplicata la pace; subito uenne l'armata di Leuante quiui in Dalmatia, e quasi continuamente è stata à Zara, perche in altri luochi di Dalmatia non poteua star, perche haueria in fumadi li altri luochi. Quel tempo, che stete, che fù fino à Nadal manco solamente della stessa armata Venetiana seicento huomini et à uicin settecento, li qual parte sono andati uolontariamente in Turchia, e parte presi dalli Turchi.

1574 Adi 26 Settembre l'Eccellentissimo Signor Proueditor General Aluise Grimani parti da Zara per Venetia, e fù Dominica. Et inanci 'l suo partir non uolse, che più si lauorasse nella fabrica, se non qualche poco. Hà etiam fatto fabricar Zarauecchia nel sopradetto milesimo gli hà fatto far la muraglia dalla parte di terraferma dall'una marina, all'altra, et hà parimente fatto far la stantia à Voijuoda Matcouich, il quale stara la, altro Voijuoda Mattio Badouinich, tutti due uenuti da Turchia la guerra passata. Etiam hà fatto far la cisterna inanti el suo partir appresso della casa del Clarissimo Capitano di Zara, come si uede nell'epitaffio fatto far da lui il giorno, et il milesimo, qual era iui uenuto al tempo della guerra pasada, et hà dato cambio all'Eccellentissimo Foscarini, che fù fatto Capitano Generale.

1577 li primo Nouembre comparse una cometta con una codazza longa mai à memoria d'huomo più ueduta; la qual durò fino la prima luna di zener.

Adi ... antedetto qui nella Città tra li fauri appresso il forno delli Signori Fumati nacque un mostro con un occhio in fronte, e due corni in testa, la madre di questo mostro fù una certa

¹⁵⁴ Mletački Senat imenovao je Alvizea Grimanija generalnim providurom na mjesto Giacomu Foscarinija 5. veljače 1572. godine. IT-ASVe, Senato, Deliberazioni, Mar, *Mar. Registri*, reg. 40, fol. 179r-v.

Franizza, che subito lo fece sepolire, così semiuiu, che non si è saputa immediate, se non doppo alquanti giorni.

1578 Di Febraro nacque un agnello à Pontebianche nella mandra, ò uero brauariza del quondam Magnifico Gerolimo Begna detto Scauich con otto gambe, e tre occhi, cosa ueramente monstruosa.

Di Marzo di notte tempo fù ueduta alle due hore una cometa, che sparsi subito l'istessa notte fù ueduta derecauo di mezanotte, e la terza uolta doi hore auanti 'l giorno. Auanti di questo furono à mezza notte uedute tre lune insieme, la uera di mezo, che non si poteua discernere dalle altre. Furono terremoti ancora in diuersi tempi.

1580 Adi 10 Settembre Sabato uenendo Dominica de prima sera in aere si comenzò à far come quando il sol uolesse uenir fuori doppoi à una hora di notte si mostrò un splendor, come di foco, il qual da settentrion uerso leuante fece il suo camin, che durò fino le sette hore di notte con mostrarsi in diuerse maniere hor raggi di fuoco, hor in altre forze, cosa non ueduta più mai. Doppo dieci giorni uenendo l'undecimo si mostrò il fuoco in aere, il quale durò un hora grossa. L'istesso anno furono grandissime secceze, che destrusse tutte le uerdure delli horti, e tutti erano inariditi, e furono calori eccesiui del mese di settembre, et in realtà fù un anno penuriosissimo. Di più s'arrafiarono moltissimi cani, et altri animali, e nella Città, e nel teritorio.

Adi 2 Ottobrio giorno di Domenica doppo uespero essendo chiaro, e bonazza in mar fù terremoto.

Alle fin d'Agosto alle peschere nostre fù uista una donna marina da coloro, che pescauano con la luna del fogo, et erano tre huomini in barca à uno de quali nell'uscir la sirena fuori d'acqua li uolse tirar la barba: la notte susequente al medesimo giorno apparse una stella, non ueduta più con un raggio, ma non troppo lundo, la stella fù cometa, e più delle altre granda la durò sino li 2 Decembre, ma ogni notte li lustraua più, e mostraua maggior codazza.

Adi 15 Giugno giorno di Zioba la mattina nella toreta di Marco nacque d'una porca undeci porchetti, l'undecimo nacque con fazza d'huomo, naso, bocca, fronte, e barba con pelli le orecchie furono di porco li piedi dauanti, e di dietro hebbe di porco il corpo d'huomo, il qual mostro hanno ueduto cinquanta persone.

Adi 27 Luglio à hore 24 nella Città di Venetia comparse in piazza di S. Marco sopra l'orologio, come un folgore lucidissimo ritondo come una balla, et ando con gran furia uerso il campanil sofiando disparue sopra la ceccha, e lassò dietro di se un fumo lucidissimo di quella longhezza, che haueua caminato, ciò é dal detto horologio fino le due colone, doue poi fino un gran pezzo quello fumo che appariua, come una nuuola bianca si abbino insieme sopra li standardi in

forza d'una nuuola rotonda, e diuento rossa quanto era bianca, subito poi comincio sparir per il qual segno tutta la Città restò confusa.

Adi 13 Agosto giouedi doppo il mezzo giorno fù un hora fù ueduto à passar in parte sopra la Città de Zara quantità grande di caualette, e l'altra parte restaua sopra il mar uerso mezzo di, e passarano uerso ponente in tanta quantità, che ascondeuano il sole à noi, come le fusse niun nuuola fù uento alla prouenza, e sereno da per tutto; et che passarono contra uento. Questo anno anco il passato fù il più penurioso, e calamitoso, che sia mai stato à memoria d'huomo, perche fù penurioso d'ogni cosa ciò é, che di formento, e di orzo più, che più, e di meglio, e d'ogni altro intentamente di pan penuriosissimo di uin, di oglio più che più, à tal che son molti, che si racondano hauer mancato per qualche anno di uno de sopra detti alimenti, ma non cosi tutti in un anno come questo: oltre di ciò fù pouerissimo questo anno di danari, senza li quali non si puo hauer roba, con tutto ciò per che sia cresciuta maggior superbia, et ambition, e fumo senza rosto in ogni qualità di persone.

1588 Adi 5 genaro la uigilia dell'Epifania à hora di uespero uenne un grandissimo scasso de pioua qui dentro à Zara, e per li scogli, et non che à Bocagnaz in terraferma lontano doi miglia da Zara fù una tempesta di grosezza quanto un pugno d'un huomo grande, ò uero un pan di formento di doi soldi cosa troppo grande, che non è memoria d'huomo, che si possa ricordar.

Adi 2 Marzo di notte, e fù il primo uenerdi di quadragesima uenendo il Sabato à hore doi in circa della notte fù sonata la campana à martello à Santa Maria, credendo, che fosse il fuoco, ma non fù se non fuoco dal Cielo in un nuuolo cosa da ueder horribilissima, e spauenteuole, la qual durò per due hore grosse in tutta la Città à uedere credendo tutta la Città di Zara, che si brusaua, et il fogo non si sapeua da donde fosse da principio, se non doppoi, che fù uisto cosa horrendissima sopra la Città di Zara, e noni n altro luoco; io all'hora ero à Lucoran, era un nuuolo rosso, come fiamma di fuoco, la qual pareua, che tocasse le case di Zara, et era uento di borra grandissimo.

Adi 12 Maggio giorno di Sabato di notte fù ueduta una cometa tramontana, e magistro à raso del mare, la quale haueua un raggio di coda steso uerso leuante di gran longhezza, che mostraua essere la terza parte d'un arco baleno in cima curuedo uerso mezzo di tanta longhezza, quanto haueua caminato in un hora, e mezza il sol, il quale razzo era grosso, quanto un grande arco baleno, cosa mai non ueduta, io l'hò uista dal bastione; hà durato più di tre hore grosse, ch' io l'hò ueduto, dicono, che ancora le sere auanti è sta ueduto nell'istesso luoco, et hà durato più di giorni, e poi disparue.

Adi 17 Giugno giorno di Domenica à mezo di fù ueduta la luna con doi stelle, la luna di mezzo era seren bellissimo senza alcuna nuuola, le stelle si uedeuano, come di mezzo notte lucidissime.

Adi 28 Settembrio uenerdi à una hora di notte era ciel seren, il mar tranquillo, e la luna luneua, come, se fosse di giorno chiaro, quando uenne un lampo di fuoco dal ciel risplendente la piazza, e tutta la Città, come se fusse stato dato fuoco ad un monte di paglia, e sparito subito.

Adi 15 Ottobrio hoggi doueria esser li cinque d'ottobrio il giorno di uenerdi, e per la reformation dell'anno solar è sta diminuito dieci giorni à questo mese, acciò uenga il uero giorno della Natiuita, e della passion di Jesù Christo, quello, che fù all' hora, che nacque, e patì si contano quindecim del mese, e casca la lettera Dominicale C, che era per auanti G: questa reformation fù mandata da S. Santità per tutto il Christianesimo de N. S. Papa Gregorio XIII Bolognese di casa Boncompagno.

1589 Adi primo Marzo Martedi di notte uenendo Mercori à sette hore in circa all'uscir della luna dall'oriente furono uedute tre lune insieme, le quali stetero insieme per una hora grossa; di poi diparue le doi, e quella uera di mezzo restò in una oscurita con tutto ciò non era nuuolo per miracolo era il ciel tutto seren, e la durò così oscura fino l'aurora.

IZVORI I LITERATURA

IZVORI:

- Hrvatska – Arhiv Zadarske nadbiskupije (HR-AZDN-18), Prvostolni kaptol u Zadru
HR-AZDN-46, Zbirka matičnih knjiga i parica Zadarske nadbiskupije
Hrvatska – Državni arhiv u Zadru (HR-DAZD-31), Bilježnici Zadra, *Nicolaus Drasmileus (1539. – 1577.)*
Italija – Archivio di Stato di Venezia (IT-ASVe), Capi del Consiglio di dieci
IT-ASVe, Senato, Deliberazioni
Znanstvena knjižnica Zadar (ZKZD), Zbirka rukopisa

LITERATURA:

- ANZULović, Ivna, Ubikacija posjeda benediktinskog samostana Sv. Jurja Koprivskoga iz Obrovca, *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, sv. 33, Zadar, 1991., 73 – 81.
BIANCHI, Carlo Federico, *Zara Cristiana I*, Zara, 1877.
BIANCHI, Carlo Federico, *Zara Cristiana II*, Zara, 1879.
BORIĆ, Marijana, O jednom prirodoslovnom ćirilichnom rukopisu iz doba prosvjetiteljstva, *Filologija*, no. 63, Zagreb, 2014., 73 – 83.
BREIDING, Dirk H., Horse Armor in Medieval and Renaissance Europe: An Overview, u: *The Armored Horse in Europe 1480 – 1620*, ur. John P. O'Neill, New York, 2005., 8 – 18.
BRUNELLI, Giampiero, Gallio (Galli), Tolomeo, *Dizionario Biografico degli Italiani*, vol. 51, 1998.
BULJAN-KLAIĆ, Marijana, Hrvatski komputski rukopis iz kasnog baroknog razdoblja u Dalmaciji, *Dani Hvarskoga kazališta*, vol. 20, no. 1, Split, 1994., 216 – 225.
CHRISTIANSON, J. R., Tycho Brahe's German Treatise on the Comet of 1577: A Study in Science and Politics, *Isis*, vol. 70, no. 1, Chicago, 1979., 110 – 140.
COZZI, Gaetano, KNAPTON, Michael, SCARABELLO, Giovanni, *Povijest Venecije*, sv. II., Zagreb, 2007.
DE BENVENUTI, Angelo, *Storia di Zara dal 1409 al 1797*, Milano, 1944.
DELUMEAU, Jean, *La paura in Occidente (secoli XIV – XVIII)*, Torino, 1979.
ENGLAND, Kenelm J., Early Sungrazer Comets, *Journal of the British Astronomical Association*, vol. 112, no. 1, London, 2002., 13 – 28.

- FISKOVIĆ, Cvito, Turski napadaj na Hvar 1571., *Čakavska rič*, vol. 6, no. 2, Split, 1976., 111 – 118.
- GRANIĆ, Miroslav, Bilješke uz dva zadnja službena popisa zadarskoga plemstva, *Zadarska smotra*, god. 65, br. 3 – 4, Zadar, 2016., 55 – 79.
- GREEN, Daniel W. E., *Assessment of early-modern observations of comets and supernovae: Focus on pre-telescopic European astrometric and physical data*, Doktorska disertacija, Durham University, 2004.
- GOJA, Bojan, Dva nestala zadarska portreta i jedan šibenski dokument za Giovannija Antonija Zoncu, *Peristil*, vol. 59, no. 1, Zagreb, 2016., 37 – 45.
- HASEGAWA, Ichiro, NAKANO, Syuichi, Possible Kreutz Sungrazing Comets Found in Historical Records, *Publications of the Astronomical Society of Japan*, vol. 53, issue 5, 931 – 950.
- HUGHES, David W., The Star of Bethlehem, *Nature*, no. 264, London, 1976., 513 – 517.
- IVANČAN PICEK, Branka, Polarna svjetlost, u: *Leksikon Ruđera Boškovića*, ur. Antonela Bogutovac, Zagreb, 2011., 102 – 129.
- JAKŠIĆ, Nikola, Srednjovjekovni Zemunik do turskog osvajanja 1570. godine, u: *Zemunik u prostoru i vremenu*, ur. Josip Faričić i Zdenko Dundović, Zadar, 2016., 138 – 149.
- JURAN, Kristijan, Povijesna građa i napomene o Velom Ratu od 14. do 16. stoljeća, u: *Veli Rat*, ur. Ante Uglešić i Josip Faričić, Zadar, 2013., 161 – 172.
- JURIN STARČEVIĆ, Kornelija, Osmanski Zemunik: spoznaje iz osmanskih poreznih i vojnih popisa te narativnih vrela, u: *Zemunik u prostoru i vremenu*, ur. Josip Faričić i Zdenko Dundović, Zadar, 2016., 158 – 169.
- KAPOOR, Ramesh C., Abū'l Fazl, independent discoverer of the Great Comet of 1577, *Journal of Astronomical History and Heritage*, vol. 18, no. 3, Hefei, 2015., 249 – 260.
- KÁZMÉR, Miklós, TIMÁR, Gábor, The first scientific description of aurora borealis: the 10 September 1580 event in Transylvania, recorded by Marcello Squarcialupi, *Geoscience Letters*, vol. 3, 2016., <https://doi.org/10.1186/s40562-016-0047-2>), posjećeno 29. 11. 2023.
- KIDGER, Mark, *The Star of Bethlehem*, New Jersey, 1999.
- KOENIG, Duane, Comets, Superstitions, and History, *Quarterly Journal of the Florida Academy of Sciences*, vol. 31, no. 2, Gainesville, 1968., 81 – 92.
- KORIĆ, Elma, Uloga Ferhad-bega Sokolovića u utvrđivanju granica između Osmanskog Carstva i Mletačke Republike nakon završetka Kiparskog rata 1573. godine, *Anali Gazi Husrev-begove biblioteke*, god. 41, br. 33, Sarajevo, 2012., 133 – 144.

- KUŽIĆ, Krešimir, „Tog sretnog dana...“ – uz 440. obljetnicu Lepantske bitke, *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, sv. 53, Zadar, 2011., 101 – 134.
- KUŽIĆ, Krešimir, Grmljavinske oluje, udari groma i vatra sv. Nikole u hrvatskim primorskim krajevima (14. – 18. st.), *Hrvatski meteorološki časopis*, vol. 47, no. 47, Zagreb, 2012., 69 – 97.
- LISAC, Inga, MARKI, Antun, The auroral events observed from Croatia and a part of surrounding countries, *Geofizika*, vol. 15, no. 1, Zagreb, 1998., 53 – 68.
- LJUBIČIĆ, Šime, Povremeni stanovnici grada Nina od XVI. stoljeća do pada Mletačke Republike (prezimana i doseljavanja), *Zadarska smotra*, god. 71, br. 4, Zadar, 2022., 9 – 49.
- LJUBIĆ, Šime, *Commissiones et relationes Venetae*, sv. 3, Zagreb, 1880.
- MAJNARIĆ, Suzana, Od anatolijske Boginje Ptice Grabljivice preko starogrčkih sirena do morskih djevoja u hrvatskim usmenim predajama, *Ethnologica Dalmatica*, vol. 19, Split, 2012., 49 – 69.
- MORICI, Rossano, Il clima delle Marche e dell'Italia centrale nel Seicento. Il tempo raccontato e la nascita della meteorologia, *Marca/Marche*, no. 4, Ancona, 2015., 213 – 231.
- OLSON, Roberta J. M., ...And They Saw Stars: Renaissance Representations of Comets and Pretelscopic Astronomy, *Art Journal*, vol. 44, no. 3, Philadelphia, 1984., 216 – 224.
- PERINČIĆ, Tea, ORŠOLIĆ, Tado, Zemunik u mletačko-osmanlijskim ratovima i njegov vojno strateški položaj u novom vijeku, u: *Zemunik u prostoru i vremenu*, ur. Josip Faričić i Zdenko Dundović, Zadar, 2016., 150 – 157.
- RAUKAR, Tomislav i dr, *Zadar pod mletačkom upravom 1409. – 1797.*, Zadar, 1987.
- ROŠA, Dragan, *Elementarna astronomija*, Zagreb, 2020.
- ROŠA, Dragan, *Metode astronomskih istraživanja*, Zagreb, 2023.
- SKUHALA KARASMAN, Ivana, Dudićevo tumačenje kometa, *Cris*, vol. 11, no. 1, Križevci, 2009., 222 – 228.
- TRALJIĆ, Sead M., Nin pod udarom tursko-mletačkih ratova, u: *Povijest grada Nina*, ur. Grga Novak i Vjekoslav Maštrović, Zadar, 1969., 529 – 548.
- USMIANI, Ante, Sudbina zadarske galije predviđene za bitku kod Lepanta, u: *Lepantska bitka: udio hrvatskih pomoraca u lepantskoj bitki 1571. godine*, ur. Grga Novak i Vjekoslav Maštrović, Zadar, 1974., 105 – 118.
- VRANDEČIĆ, Josip, *Borba za Jadran u ranom novom vijeku: Mletačko-osmanski ratovi u venecijanskoj nuncijaturi*, Split, 2013.

- WETTER, Oliver, PFISTER, Christian, WERNER, Johannes P. et al., The year-long unprecedented European heat and drought of 1540 – a worst case, *Climatic Change*, no. 125, Berlin, 2014., 349 – 363.
- WHITE, Sam, Drought during early European exploration and colonization of North America, 1500-1610CE: A comparison of evidence from the archives of societies and the archives of nature, *Climate of the Past* (preprint), 2019., <https://doi.org/10.5194/cp-2019-2>, posjećeno 6. 3. 2023.
- ZHANG, David D., LEE, Harry F., WANG, Cong i dr., The causality analysis of climate change and large-scale human crisis, *PNAS*, god. 108, no. 42, Washington, 2011., 17296 – 17301.
- ŽMEGAČ, Andrej, Zadarske utvrde 16. stoljeća, *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, no. 27, Zagreb, 2003., 107 – 118.
- ŽMEGAČ, Andrej, Sforza Pallavicino i Zadar, *Ars Adriatica*, no. 12, Zadar, 2022., 59 – 70.

INTERNETSKI IZVORI:

- <https://www.giornalepaesemio.it/orzinuovi/ore-italiche-e-ore-francesi/>, posjećeno 26. 11. 2023.
- <https://www.mirror.co.uk/news/weird-news/mutant-pig-deformed-human-like-12870476>, posjećeno 6. 3. 2023.
- <https://www.britannica.com/biography/Marino-Sanudo-Italian-historian-born-1466>, posjećeno 6. 3. 2023.
- https://en.wikipedia.org/wiki/Chelyabinsk_meteor, posjećeno 26. 12. 2023.

Zdenko DUNDOVIĆ
Dragan ROŠA

AN EXCERPT FROM THE CHRONICLE BY THE ZADAR NOBLEMAN
ŠIMUN CEDULIN (16TH CT.) – THE EARLIEST DESCRIPTION
OF THE POLAR LIGHT IN THE CROATIAN TERRITORY; THE
OLDEST OBSERVATION AND RECORD OF THE GREAT COMET
PHENOMENON (C/1577 V1)?

SUMMARY

The paper presents the observations of the Zadar nobleman Šimun Cedulin on the War of Cyprus (1570–1573), primarily in the Zadar area, as well as the recorded descriptions of astronomical phenomena in the 16th century and their acceptance in the commune of Zadar in the subject period. The data were extracted from the chronicle by this Zadar nobleman, which was in the possession of his grandson of the same name – the Zadar canon and doctor of theology Šimun Cedulin, son to Petar (1615–1645). By the means of analysing the entries in Cedulin's chronicle and through their comparison with the available archival material, an attempt has been made to clear up the context of their creation, and to determine the extent of their authenticity. Furthermore, the authors have endeavoured to better explain the celestial phenomena recorded in Cedulin's chronicle based on his observations. It may be concluded with great certainty that Cedulin was the first person to record the polar light in the Croatian territory. His observations and recording of the Great Comet of 1577 (C/1577 V1) phenomenon is the oldest in the world. Enclosed, there is a transcript of diary entries.

Keywords: Zadar nobleman Šimun Cedulin, astronomy, polar light, Great Comet (C/1577 V1), War of Cyprus, Zadar, 16th century.